

AȘEZAREA DE EPOCĂ LATÈNE DE LA BOTOȘANA, JUD. SUCEAVA

DE

SILVIA TEODOR

Cu ocazia construirii sectorului zootehnic al C.A.P. din satul Botoșana, pe locul „La Cruce”, s-au descoperit mai multe resturi de bordeie datind din secolele V — VII e.n., precum și numeroase vestigii arheologice din alte perioade.

Avindu-se în vedere importanța deosebită pe care o prezentau materialele descoperite pentru problema formării poporului român, începînd din anul 1962, Institutul de istorie și arheologie „A. D. Xenopol” din Iași în colaborare cu Muzeul județean Suceava, au inițiat săpături arheologice care au continuat fără întrerupere pînă în anul 1973. În timpul săpăturilor întreprinse s-au descoperit și numeroase resturi datind din epoca Latène, ceea ce a determinat ca an de an să se cerceteze și o întinsă așezare din secolele III — II î.e.n.¹ Totodată prin săpăturile de amploare ce se desfășurau, s-au identificat pe același loc și resturi sporadice aparținînd epocii bronzului timpuriu și tîrziu, primei epoci a fierului și secolelor III — IV e.n.²

Locul „La Cruce”, unde s-au desfășurat săpăturile sistematice, se află în partea de est a comunei Botoșana, pe prelungirea dealului cu același nume, mărginit la nord-est de pîriul Pietrosul, iar la sud-est de pîriul Botoșana sau Solonețul Mic. Microregiunea era bogată altădată în păduri, avînd totodată și numeroase izvoare. Existența unor straturi de sare la adîncimi nu prea mari și a pășunilor bogate a atras de timpuriu comunitățile umane a căror ocupație principală era agricultura, completată pe scară largă de creșterea animalelor³.

Ca metodă de săpătură s-a preconizat un sistem de șanțuri și casete cu care să se poată controla zona cea mai dificilă de cercetat a așezării, situată între grajdurile C.A.P.-ului, precum și în grădinile comunei. Din cauza acestor construcții nu s-au putut cerceta toate complexele, unele fiind săpate parțial. Tot așa, și în zona grădinilor, din cauza diverselor culturi și a sistemului de irigație, nu s-au putut efectua dezveliri pe spații largi, secțiunile practicate fiind făcute în funcție de situația de moment. Din acest motiv mai sînt încă unele porțiuni care n-au putut fi cercetate. În total s-au efectuat 125 secțiuni și casete prin care s-a urmărit să se precizeze amplasarea complexelor de locuire, particularitățile și sistemul lor de construcție, precum și încadrarea stratigrafică și cronologică a tuturor descoperirilor din această stațiune.

¹ Silvia Teodor, SCIV, 20, 1969, 1, p. 33 — 42.

² Idem, Suceava, 6, 1979 (sub tipar).

³ C. Martiniuc și colab., *Geografia fizică a R.P.R.*, București, 1955, p. 513 — 514.

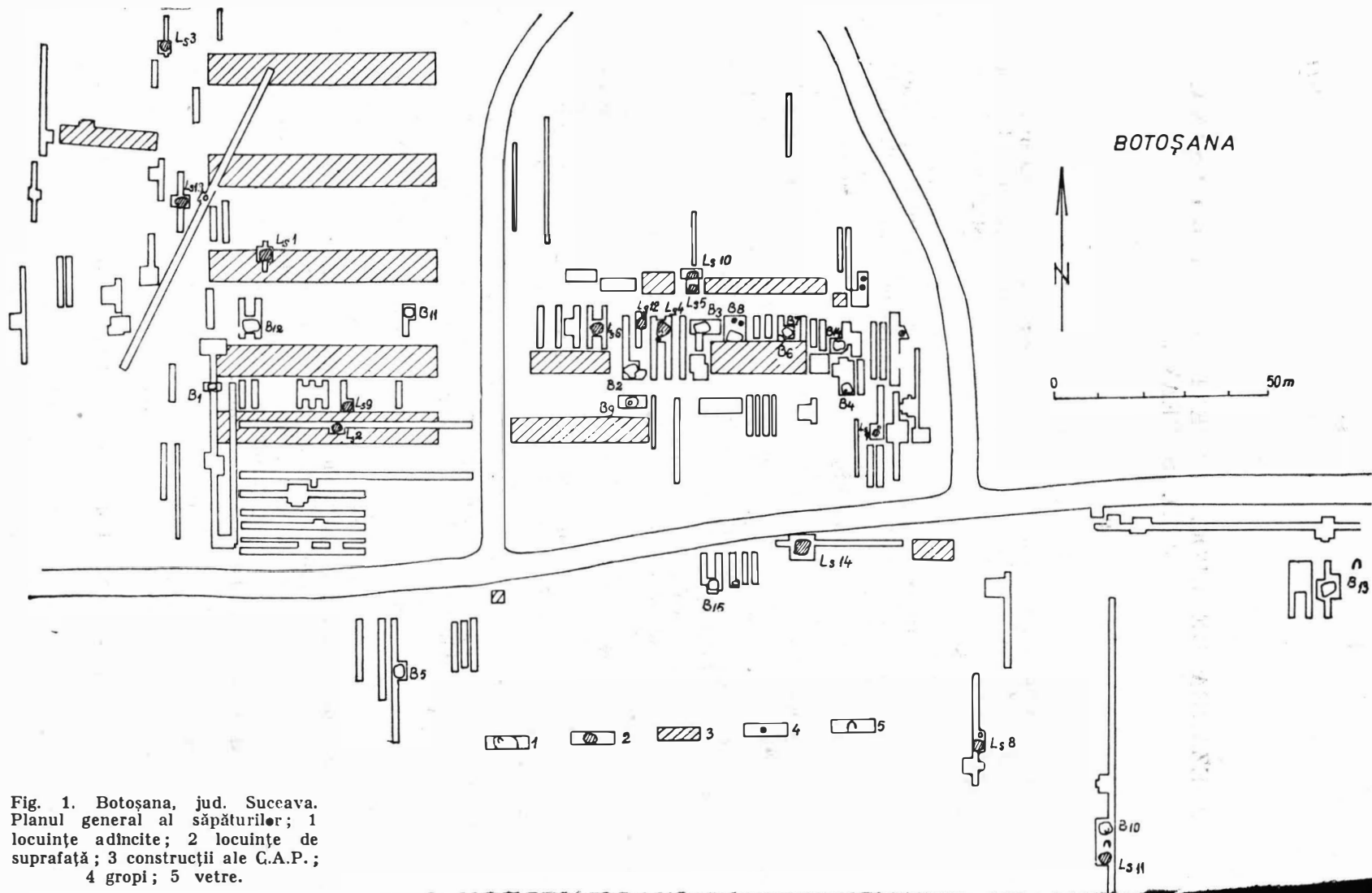

Fig. 1. Botoșana, jud. Suceava.
Planul general al săpăturilor; 1
locuințe adâncite; 2 locuințe de
suprafață; 3 construcții ale C.A.P.;
4 gropi; 5 vetre.

Deși așezarea de epocă Latène ocupă o suprafață destul de întinsă, complexele de locuire sînt relativ rare și constau din locuințe adîncite sau semibordeie și locuințe de suprafață (fig. 1). S-au descoperit în total 15 semibordeie și 14 locuințe de suprafață, grupate atît pe partea mai înaltă a pantei, cît și în vale, la distanțe relativ mari unul de altul.

Din punct de vedere cronologic aceste două tipuri de locuințe pot fi considerate contemporane, ținînd seama de materialele arheologice identice și de faptul că nu s-au întîlnit cazuri de suprapuneri. Întrucît așezarea de epocă Latène a fost deranjată de locuirile ulterioare și mai ales de bordeiele destul de dese și de adînci ale așezării din secolele V — VII e.n.⁴, ne-am referit numai la materialele descoperite în locuințe sau gropi din zone ale așezării care n-au fost afectate prea mult de intervențiile ulterioare. În mod deosebit trebuie să amintim că în sectorul de est, locuințele Latène au fost deranjate mai puțin în vechime și mai mult de lucrările agricole actuale, astfel că materialul arheologic din stratul de cultură nu este amestecat cu cel din alte epoci și am considerat că îl putem folosi în discuțiile de ansamblu⁵.

CATALOGUL DESCOPERIRILOR

A. LOCUINȚE ADÎNCITE ÎN SOL

1. *Semibordeiul 1*, orientat nord est-sud vest, are formă rectangulară cu colțurile ușor rotunjite, cu laturile de 3×3 m și adîncimea de 0,70 m de la nivelul actual de călcare. În colțul nordic a existat o vatră din care s-au păstrat resturi de arsură, cenușă și pietre arse (fig. 2/1). În pămîntul de umplutură a gropii mai ales pe podea, se aflau fragmente de vase din pastă cu aspect poros cu cioburi pisate în compoziție, de culoare brun cenușie (fig. 16/10; 17/8; 21/1,15). De asemenea, în conținutul gropii ca și în stratul corespunzător din preajmă se afla ceramică bastarnică fragmentară provenită de la străchîni și vase borcan, precum și două fusaiole întregi și una fragmentară (fig. 13/7).

2. *Semibordeiul 2*, cu orientarea nord vest-sud-est, are formă aproximativ trapezoidală cu laturile de 3,50; 4,75; 2,25 și 2 m, iar adîncimea de 0,75 m de la nivelul actual de călcare. În zona nordică a gropii s-au păstrat cîteva resturi de arsură și o alveolare a podelei, iar în partea opusă o groapă cu diametrul de 1,20 m care se adîncește cu 0,50 m față de podeaua locuinței (fig. 2/3). În umplutură se afla multă ceramică fragmentară de la vase lucrate cu mina din pastă poroasă (fig. 18/1, 4, 7). De asemenea, s-au mai găsit multe oase de animale, pietre și mici grăuncioare de chirpici care pigmentau întreaga umplutură a locuinței și care

⁴ Săpături efectuate de Dan Teodor, monografie, în manuscris.

⁵ Materialele descoperite la suprafață pe locul „La Cruce” și în împrejurimi, precum și obiecte din alte epoci istorice se păstrează în Muzeul sătesc din comuna Botoșana.

Complexele de locuire aparținînd așezării de epocă Latène au fost numerotate de la 1 în continuare, special pentru fiecare tip de locuință. Ilustrația a fost întocmită ținîndu-se seama de fiecare complex în parte, în ceea ce privește planul și profilul, iar materialul ceramic este reprezentat numai prin cele mai tipice fragmente selectate pentru forma vaselor, pasta din care s-au modelat, motivele decorative etc.

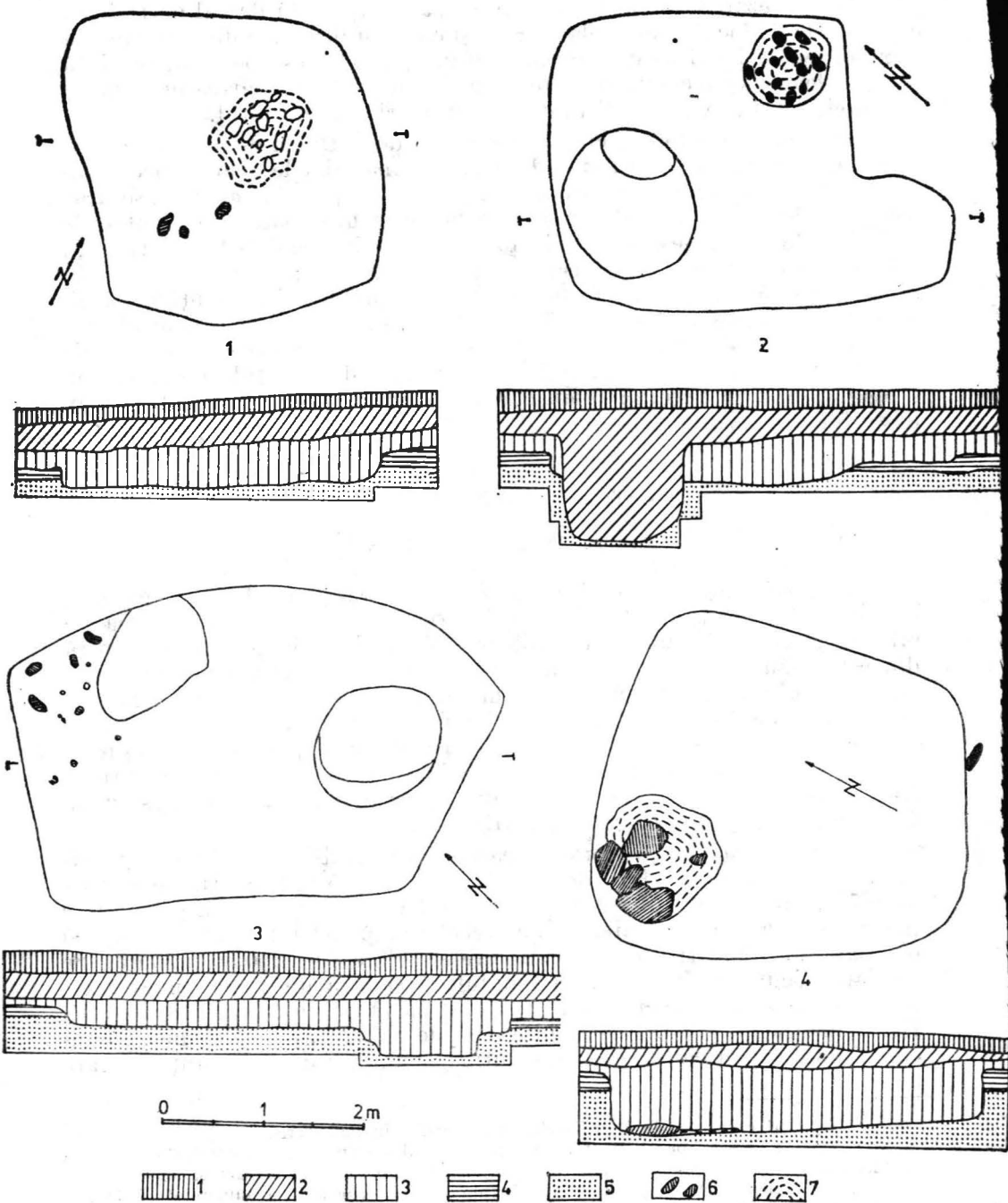

Fig. 2. Botoșana, jud. Suceava. Planul și profilul semiordeielor 1, 2, 3 4; 1 sol arabil; 2 nivel prefeudal; 3 nivel și locuințe adincite de epocă Latène; 4 strat de culoare brun închis; 5 sol viu; 6 pietre; 7 resturi de vatră.

proveneau de la vatră și de la pereți. În nivelul de epocă Latène din apropierea gropii, s-au găsit multe fragmente, dintre care margini fațetate de la vase din pastă fină de culoare neagră (fig. 24/16; 25/10; 26/1). S-au mai găsit două fusaiole mici din care una plată (fig. 13/3; 16/5), un mîner tronconic găurit din lut ars (fig. 14/1) și un cuțit din fier (fig. 10/8).

3. *Semibordeiul 3* are formă aproximativ dreptunghiulară cu laturile de 3,70 și 3,20 m și adâncimea de 0,92 m, orientat nord—sud. Față de nivelul de epocă Latène această locuință este mult mai adâncă. În colțul său vestic se aflau resturi de vatră care a fost construită din lut și pietre de riu. În această zonă podeaua era puternic arsă, acoperită cu cărbuni și cenușă (fig. 2/4). În umplutura gropii se aflau pietre, oase de animale și fragmente ceramice. În cadrul ceramicii se observă specia lucrată cu mina din pastă grosieră de culoare brun cenușie (fig. 21/13,20; 22/9; 23/3). Cantitativ se remarcă fragmentele de vas borcan de dimensiuni mijlocii cu marginea ușor evazată și fundul gros. Cîteva din ele au suprafața exterioară acoperită cu barbotină, iar marginea ușor evazată (fig. 24/1). La fel de bine reprezentată este și ceramica din pastă fină, neagră, cu suprafața lustruită (fig. 26/2). În groapa locuinței se mai aflau două fragmente de fusaiole (fig. 16/11) și fragmente atipice de vase lucrate la roată din pastă fină cenușie.

4. *Semibordeiul 4*, orientat nord-vest — sud-est, are formă pătrată cu latura de 3,80 m și adâncimea de 0,80 m față de nivelul actual de călcare. Pe latura estică se afla o nișă cu 0,25 m mai sus decît podeaua unde a fost, probabil, amenajată intrarea. În colțul nord-estic se afla vatra amenajată ca și în celelalte locuințe din pietre și lut, din care s-au păstrat doar urme răzlețe de arsură și cărbuni. Acest semibordei a fost străbătut de o groapă ce pornea din nivelul prefeudal cu diametrul de 1,50 m și adâncimea de 1,45 m (fig. 2/2). Inventarul arheologic al semibordeiului este format dintr-o cantitate mare de fragmente de vase lucrate cu mina din pastă poroasă de culoare brun cenușie. Formele predominante sînt: vasul borcan cu marginea dreaptă sau îngroșată și evazată și străchini (fig. 22/16). Sînt numeroase fragmentele din pastă fină de culoare neagră cu marginea fațetată și torți în formă de X (fig. 24/20, 21; 25/1,7). În acest semibordei se aflau mai multe fragmente dintr-un vas din grafit cu suprafața exterioară netedă, precum și alte fragmente care au suprafața exterioară acoperită cu striuri paralele verticale (fig. 27/8). În umplutură s-au mai găsit: trei vase miniaturale din pastă grosieră de culoare brun cenușie (fig. 15/1, 3, 5), unul lucrat la roată (fig. 23/11); cîteva fragmente de strecurătoare; un fragment de rișniță care a servit și pentru ascuțit; o unealtă din fier, împungător sau dălțiță (fig. 12/2); trei fusaiole plate din care una modelată grosolan dintr-un fragment de vas bastarnic (fig. 14/2,3), iar alta decorată pe ambele părți cu caneluri concentrice (fig. 13/5; 16/4); o fusaiolă bitronconică; un fragment de ascuțitoare din gresie (fig. 14/7). Și în stratul de cultură din jur se aflau multe fragmente ceramice, în această zonă stratul de epocă Latène fiind foarte bogat.

5. *Semibordeiul 5* are formă pătrată cu latura de 3,75 m și adâncimea de 1,45 m, orientat nord-vest — sud-est. În colțul vestic se aflau resturile vetrei construită din lut și pietre. În pămîntul de umplutură s-a găsit

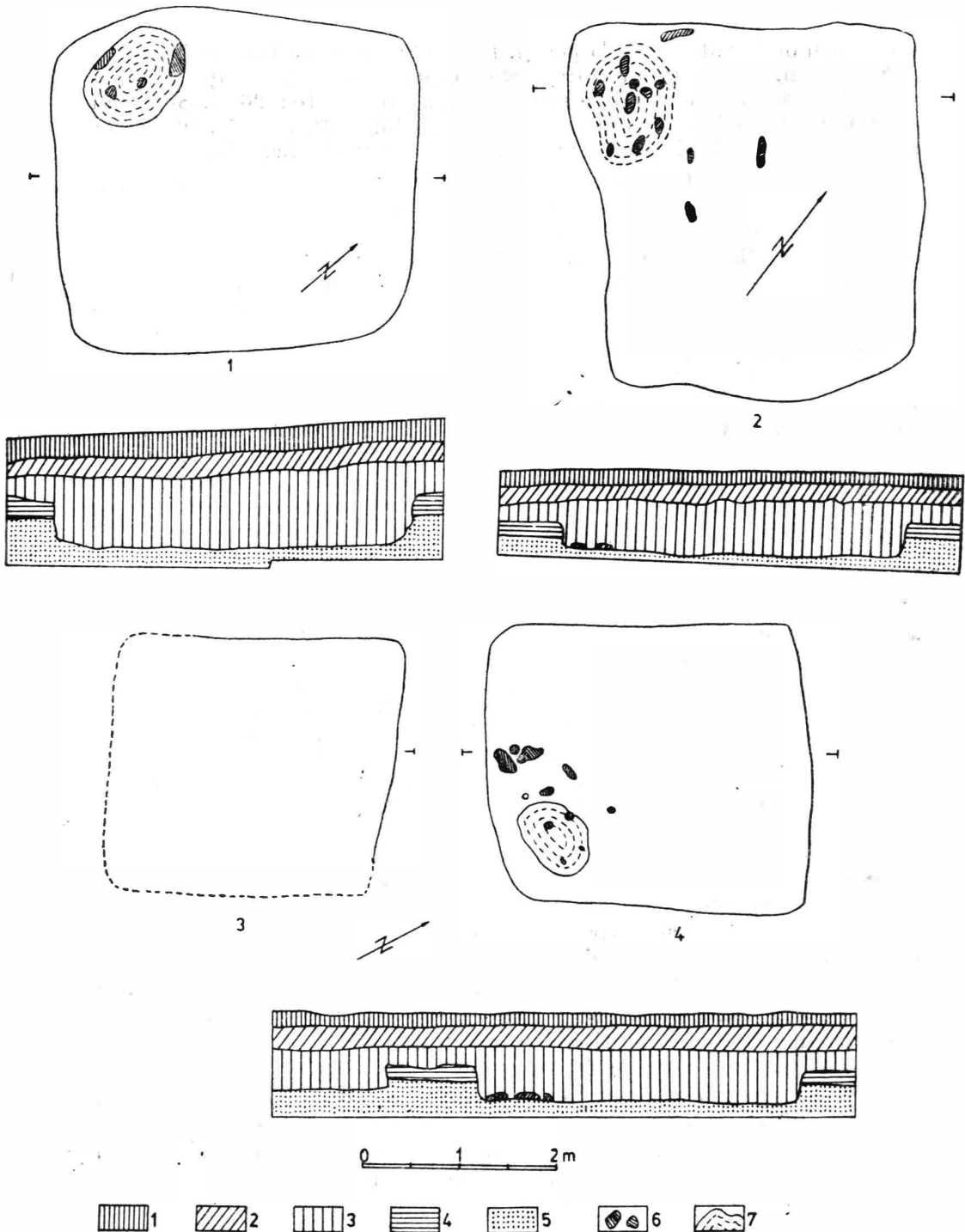

Fig. 3. Botoșana, jud. Suceava. Planul și profilul semibordeiilor 5, 9, 6, 7; 1 sol arabil; 2 nivel prefeudal; 3 nivel și semibordeie de epocă Latène; 4 strat de culoare brun închisă; 5 sol viu; 6 pietre; 7 resturi de vatră.

multă ceramică, pietre și oase de animale (fig. 3/1). În cadrul ceramicii descoperită în umplutura bordeiului se deosebesc două grupe: una cu aspect grosier și alta din pastă fină, din care s-au modelat vase mici cu pereții subțiri. Din prima categorie fac parte fragmente din vase de dimensiuni mijlocii decorate cu butoni și mai multe șiruri de briie alveolate, a căror formă era de borcan cu gîtul scurt și neted și umărul bombat (fig. 21/2, 3, 23; 22/8), fragmente de străchini (fig. 22/2, 6, 10, 11, 15), căni (fig. 23/2, 10) tipsii (fig. 27/12) și fragmente din vase bastarnice din pastă poroasă, acoperite cu barbotină (fig. 24/10) sau din pastă fină (fig. 24/13, 14; 25/3). În acest bordei se mai afla un vîrf de lance de fier (fig. 11/2), un cuțit fragmentar (fig. 10/2) și două fusaiole bitronconice din lut ars (fig. 13/9). De asemenea, s-au mai găsit fragmente de strecurătoare (fig. 16/13) și multe funduri de vase de calitate bună.

6. *Semibordeiul 6*, de formă rectangulară cu laturile de 3,50 și 2,80 m și adîncimea de 0,75 m, este orientat sud est-nord vest. În colțul sudic, o concentrație mai mare de chirpici arși, pietre și arsură indică existența vetrei (fig. 3/4). În umplură se afla ceramică antrenată din straturile de epocă Latène și prefeudală. Ceramica de epocă Latène constă din fragmente de vase lucrate cu mina din pastă poroasă, amestecată cu microprundișuri, de culoare brun-cenușie, de la vase cu pereții drepți și marginea puțin răsfrîntă, o strachină întreagă cu profilul în formă de S (fig. 16/2), un fragment de la alta cu marginea dreaptă prevăzută cu o proeminență conică (fig. 22/1), precum și mai multe fragmente de vase bastarnice (fig. 24/3, 4, 7, 8; 26/3, 4, 10). La 1,50 m spre vest s-a conturat groapa *semibordeiului 7* care din motive obiective s-a săpat parțial (fig. 3/3). Din acest bordei s-a recuperat material puțin (fig. 23/13; 27/4).

7. *Semibordeiul 8*, orientat nord-vest — sud-est, are formă dreptunghiulară cu laturile de 4 × 3,50 m și adîncimea de 0,75 m. În colțul vestic s-au păstrat resturi de vatră, constînd în pietre arse și fragmente mici de lipitură. Spre nord, în afara locuinței, la circa 0,60 m și respectiv la 1 m se aflau două gropi de formă cilindrică care conțineau puține fragmente de epocă Latène (fig. 5/1). În restul gropii și mai ales spre fund, se aflau pietre și fragmente ceramice. Ceramica este în majoritate de aspect grosier, fiind modelată din pastă poroasă, amestecată cu microprundișuri. Din această categorie provin fragmente de funduri groase, reliefate, margini drepte, îngroșate sau evazate și multe bucăți din corpul vaselor, unele decorate cu alveole sau proeminențe (fig. 19/2—4; 21/4,26) și fragmente de străchini (fig. 22/18; 26/18). S-a mai găsit un obiect cilindric din lut ars care ar putea fi mărgică sau fusaiolă (fig. 13/8).

8. *Semibordeiul 9* orientat nord-vest — sud-est, are de asemenea resturile de vatră în colțul vestic, constînd din arsură și pietre. Groapa are formă dreptunghiulară cu laturile de 3,75 × 3,40 m și adîncimea de 0,80 m (fig. 3/2). În pămîntul de umplură se afla multă ceramică lucrată cu mina, de aspect grosier, provenită de la vase borcan cu pereții drepți, decorate cu briuri și proeminențe. Mai rare sînt fragmentele din pastă fină din care s-au modelat străchini adînci cu fundul larg și marginea ușor evazată (fig. 20/7; 26/7). În stratul din jur se afla o cantitate mare de ceramică (fig. 21/14, 16, 27) și unele alveolări ce conțineau cărbuni și cenușă.

9. *Semibordeiul 10* are formă aproximativ rectangulară, cu laturile de $3,60 \times 2,95$ m și adâncimea de 0,95 m, cu orientarea nord-vest — sud-est. În colțul vestic se aflau câteva resturi provenite de la o vatră constând din pietre și pământ ars. În partea centrală a bordeiului se afla o mică alveolare cu diametrul de 0,65 m adâncă de 0,15 m (fig. 5/2). Semibordeiul conținea oase de animale, pietre și fragmente ceramice. Dintre acestea se remarcă fragmente de vase mari și tipsii din pastă poroasă (fig. 23/15) și din vase mai mici din pastă neagră bine frământată, cu lustru exterior (fig. 24/18; 26/6). Se păstrează întreg un vas miniatură din pastă grosieră (fig. 15/7).

10. *Semibordeiul 11*, de formă aproximativ pătrată, are laturile de $3,50 \times 3,55$ m și adâncimea de 0,90 m. Vatra a fost în colțul nord estic constând din arsură, pietre și resturi de chirpici (fig. 4/1). În umplutura sa se afla multă ceramică fragmentară, predominând categoria din pastă grosieră de culoare brun negricioasă (fig. 17/5,9) și fragmente de vase cu buza fațetată (fig. 25/5); 26/17). În cadrul inventarului se mai afla un cuțit din fier cu lungimea de 16,10 cm cu tăișul drept (fig. 10/9; 12/9).

11. *Semibordeiul 12*, cu adâncimea de 0,65 m de la nivelul actual de călcare, are formă neregulată, cu laturile neegale a căror lungime variază între 2,50 și 3,50 m (fig. 4/2). În pământul de umplură a gropii, cât și în stratul de cultură din jur, abundă ceramica de caracter bastarnic, cu două categorii distincte, mai numeroasă fiind ceramica neagră lustruită de la vase cu aspect fin, cu marginea fațetată (fig. 25/4; 26/5,11). Ceramica poroasă, de culoare cenușie, aparține unor vase de dimensiuni relativ mari (fig. 27/3,5 — 7,13). În conținutul gropii se mai aflau bucăți de lipitură ce proveneau de la pereți și vatră, pietre arse și oase de animale mici, probabil de oaie și porc.

12. *Semibordeiul 13*, orientat nord-est — sud-vest, are formă ușor trapezoidală cu laturile lungi de $2,50 \times 3$ m și colțurile rotunjite. Adâncimea de 1 m se remarcă față de majoritatea semibordeiilor a căror adâncime este în general sub 1 m (fig. 4/3). În groapa acestei locuințe se afla ceramică fragmentară, fragmente de lipitură foarte mici, pietricele, oase de animale și o fusaiolă bitronconică (fig. 16/7). Ceramica se grupează în două categorii, ambele numeroase. Prima categorie o formează ceramica fină cu suprafața netedă de culoare neagră sau cenușie închisă, cu nisip în compoziția pastei. Fragmentele provin de la căni sau castroane (fig. 22/5; 23/7). Cealaltă grupă de fragmente provine de la vase mari, borcane cu corpul globular, cu marginea groasă și evazată, ușor fațetată. Toate au suprafața exterioară tratată neglijent evidențiind și resturi de barbotină (fig. 19/5,6; 26/8), dar majoritatea au corpul neted uneori lustruit, prevăzută în câteva cazuri și cu mici apucători conice.

13. *Semibordeiul 14* are formă rectangulară cu colțurile rotunjite și laturile de 3×4 m și adâncimea de 1 m de la solul actual de călcare. În colțul vestic s-au mai păstrat câteva resturi de vatră constând din pietre și pământ ars, cărbuni mărunți și mai multe fragmente de vase (fig. 4/4). Ceramica din groapă cuprinde ambele categorii în ceea ce privește tehnica, mai numeroasă fiind ceramica poroasă cu suprafața aspră, de culori diferite, predominând culoarea cenușie roșcată. Câteva fragmente provin din vase cu marginea fațetată (fig. 24/6,15; 25/13,14; 26/15), altul de la o cană

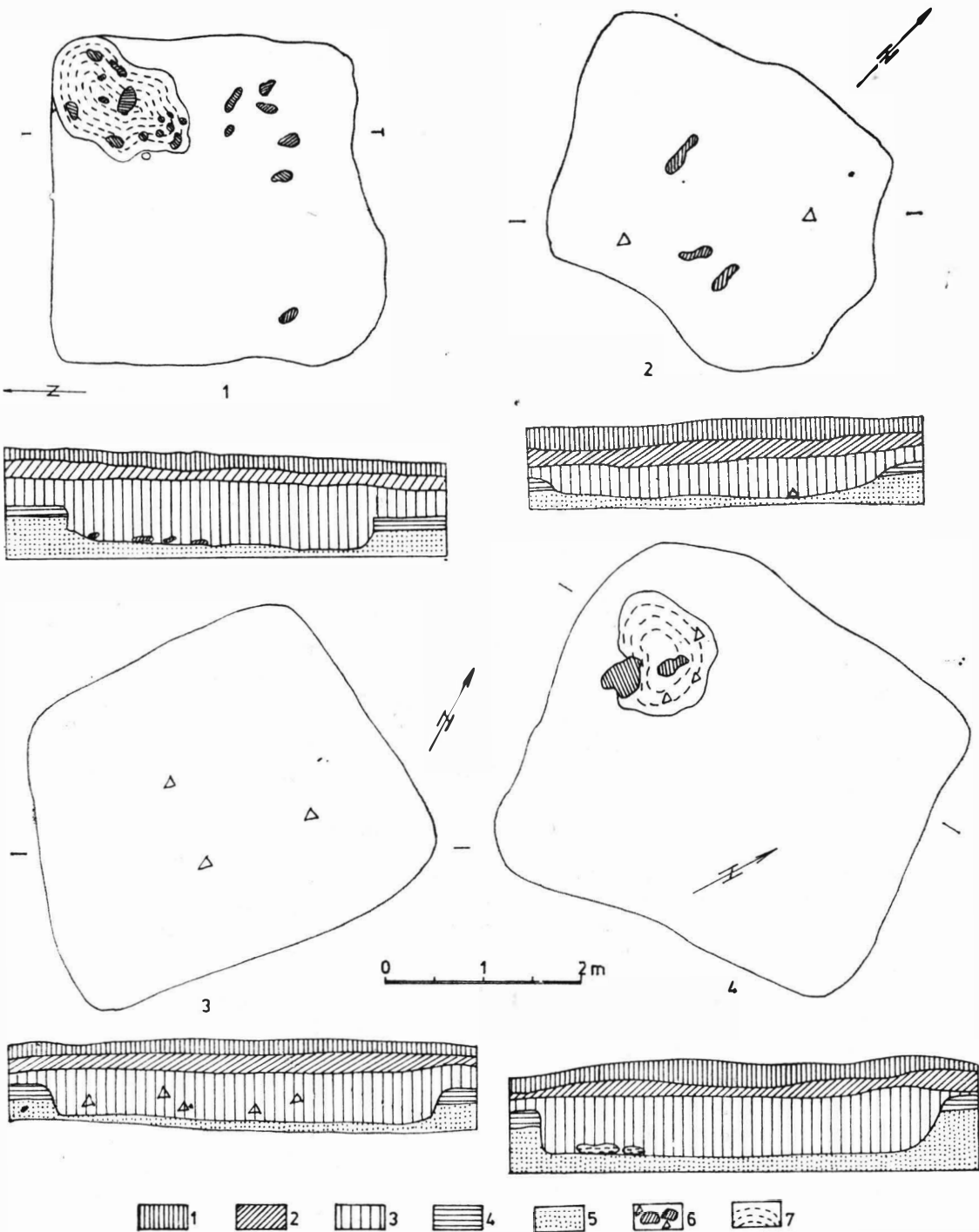

Fig. 4. Botoșana, jud. Suceava. Planul și profilul semibordeiilor 11, 12, 13, 14; 1 sol arabil
 2 nivel prefeudal; 3 nivel și semibordeie de epocă Latène; 4 strat de culoare brun închis;
 5 sol viu; 6 pietre și fragmente ceramice; 7 resturi de vatră.

cu corpul globular (fig. 20/8), partea superioară de la o cană cu toarta ușor înălțată (fig. 27/1) și mai multe fragmente atipice de amfore grecești.

14. *Semibordeiul 15* are formă aproximativ pătrată, cu laturile de $3 \times 3,50$ m și adâncimea medie de 0,75 m. În colțul nordic se aflau resturi de vatră constând din chirpici arși, cărbuni și pietre arse (fig. 5/3). Ceramica din groapă este în cantitate mare, predominând fragmentele cu aspect grosier, dintre care câteva cu marginea ușor fațetată și suprafața aspră. Se deosebesc forme de borcane mari, cu umărul prelins și margine îngroșată, precum și fragmente de vase mici cu pereții relativ subțiri. Câteva fragmente provin de la vase din pastă cenușie închisă, cu marginea fațetată (fig. 26/12, 13). Unele vase de tradiție veche avind marginea rotunjită și evazată sînt prevăzute pe gît cu briu alveolat sau crestat sau cu incizii verticale (fig. 18/2), altele sînt prevăzute cu linii în zig-zag sub briu crestat (fig. 19/1), sau apucători dreptunghiulare (fig. 17/6). Un fragment de vas are în jurul fundului adîncituri succesive (fig. 17/2). Se remarcă un vas din grafit lucrat la roată (fig. 17/1).

B. LOCUINȚA DE SUPRAFAȚĂ

15. *Locuința 1* se păstrează pe o suprafață de $3,60 \times 3,40$ m, bătătorită și arsă, acoperită cu fragmente de lipitură, pietre și fragmente ceramice (fig. 5/4). În cadrul ceramicii, care se afla peste tot în acest complex se observă două categorii, din care una de aspect grosier poros (fig. 18/3,6; 21/8, 11, 21) și alta de calitate bună, de culoare brun-gălbuie (fig. 26/14). S-a păstrat aproape întregă o cană cu o toartă de dimensiuni mici, din pastă poroasă de culoare cenușie (fig. 23/5). Atît în spațiul locuinței, cît și în afara ei se aflau numeroase fragmente de vase de dimensiuni mici cu buza fațetată din pastă fină de culoare neagră, ușor lustruite la exterior. Nu lipsesc fragmentele din pastă poroasă, cu suprafața aspră, decorate cu briu.

16. *Locuința 2* se află la 0,40 m adîncime față de solul actual de călcare. Ea se prezintă sub forma unor aglomerări de lipitură mărunță provenită de la pereți, acoperind o suprafață aproximativ ovală de circa 6 m^2 (fig. 6/1). O cantitate mai mare de cărbuni și pămîntul ars de sub stratul de chirpici, marchează oarecum locul unde a putut să fie vatra. Împreună cu resturile locuinței se aflau numeroase fragmente ceramice de la vase lucrate cu mina din pastă poroasă de culoare cenușie (fig. 18/5; 21/22). S-au mai găsit și câteva fragmente de la vase lucrate la roată din pastă albicioasă (fig. 23/11), un fragment de fusaiolă sferică și alta plată, precum și o mărgică rotundă (fig. 13/4; 14/5,8; 16/8).

17. *Locuința 3* s-a degajat la 0,40 m adîncime, resturile sale fiind întinse pe o suprafață de formă neregulată, sub aspectul unei aglomerări de fragmente de pereți, fragmente ceramice, pietre de rîu și oase (fig. 6/2). În apropierea colțului vestic se aflau resturile unei vetre constînd din pietre arse, chirpici și cărbuni. Fragmentele ceramice sînt răspindite pe toată suprafața și fac parte din categoria grosieră fig. 22/12; 24/19). S-au mai descoperit: un vas miniatural (fig. 15/4), două fusaiole bitronconice (fig. 13/1; 14/6) și o seceră fragmentară din fier (fig. 10/4).

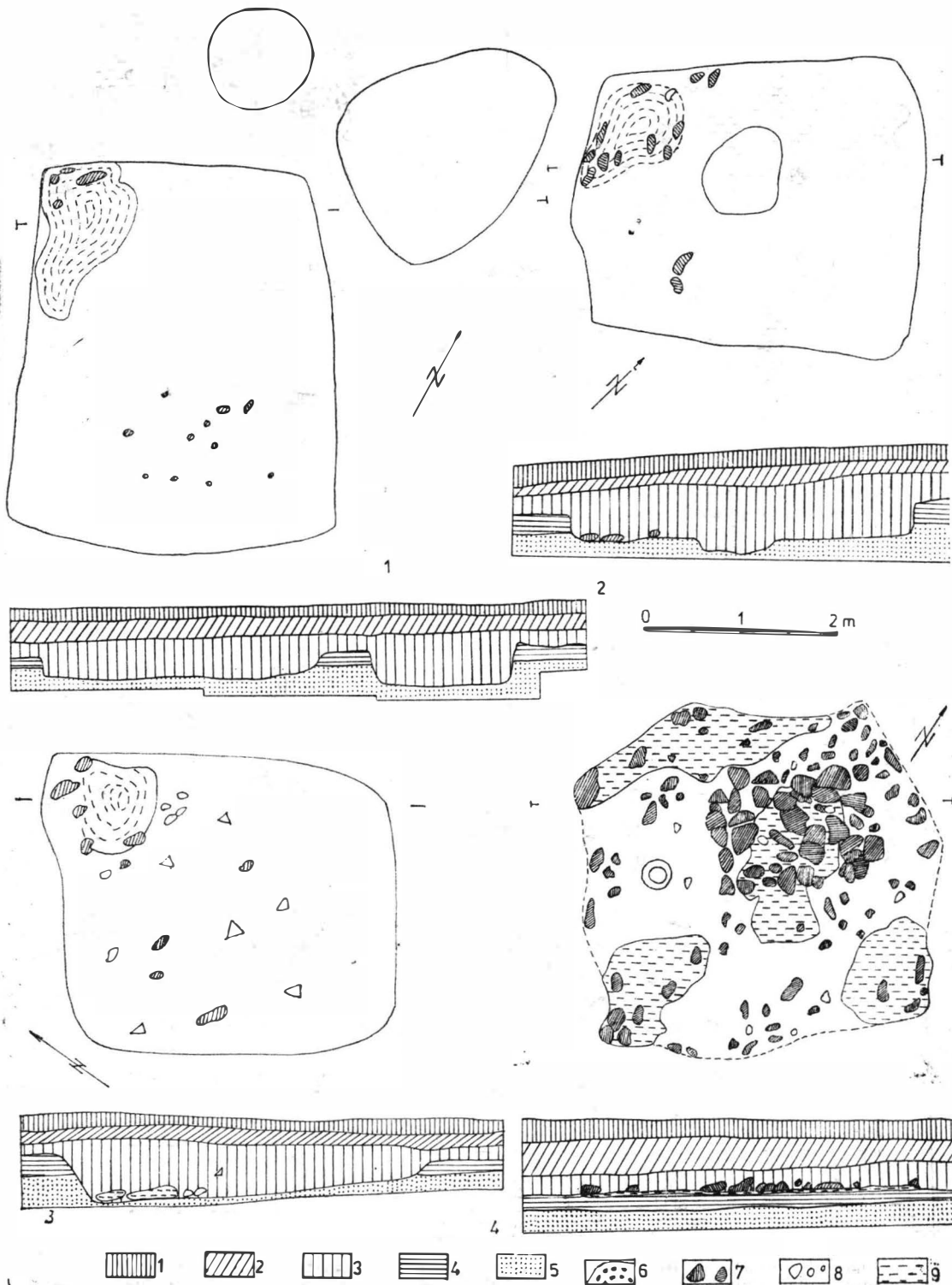

Fig. 5. Botoșana, jud. Suceava. Planul și profilul semiordeielor, 8, 10, 15 și ale locuinței de suprafață 1; 1 sol arabil; 2 nivel prefeudal; 3 nivel și locuințe de epocă Latene; 4 strat brun închis; 5 sol viu; 6 resturi de vatră; 7 pietre; 8 fragmente ceramice; 9 pământ ars cu resturi de chirpici.

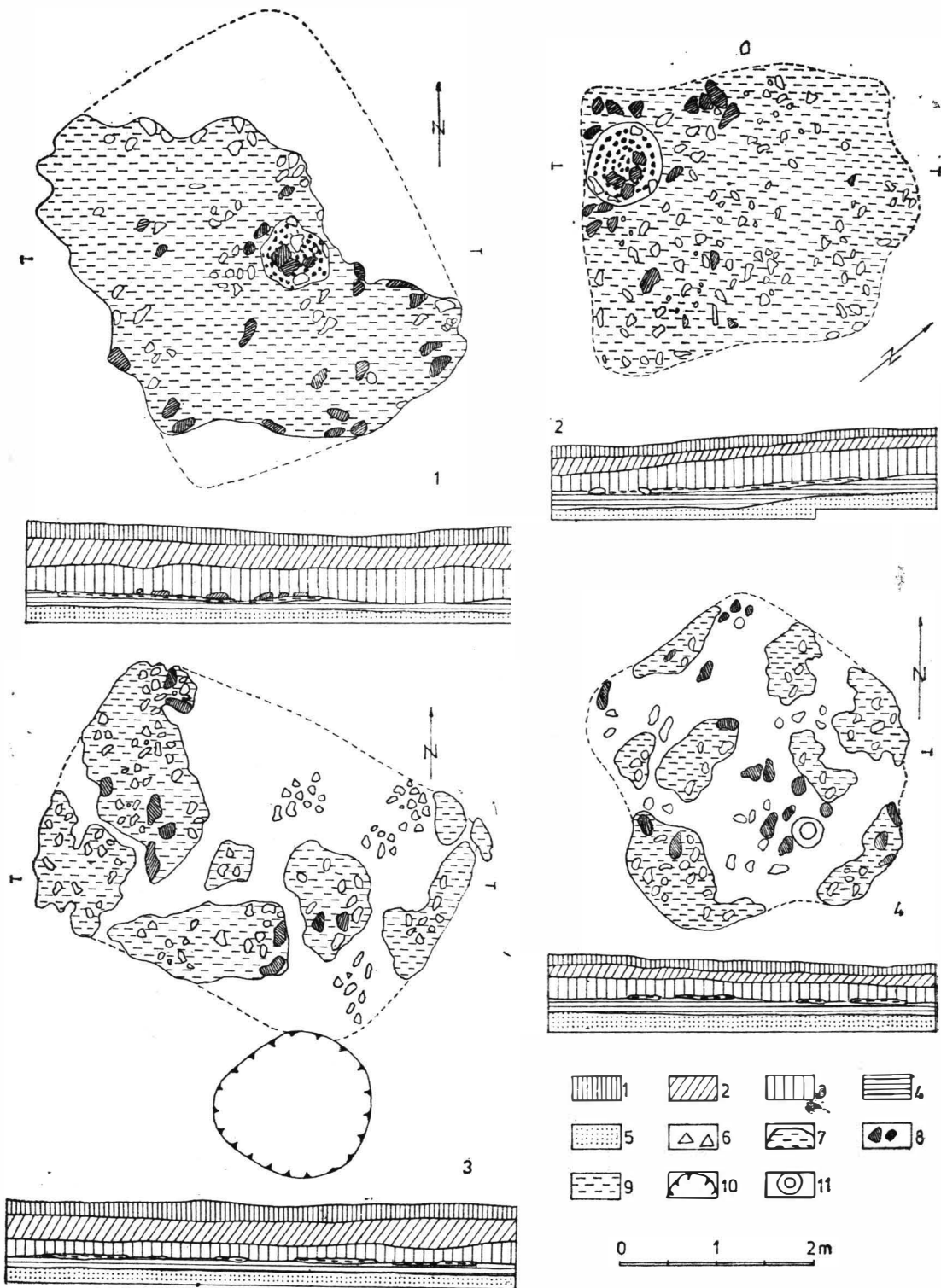

Fig. 6. Botoșana, jud. Suceava ; Planul și profilul locuințelor 2, 3, 4, 5; 1 sol arabil; 2 nivel prefeudal; 3 nivel și locuințe de epocă Latène; 4 sol brun închis; 5 sol viu; 6 fragmente ceramice; 7 resturi de vatră; 8 pietre; 9 pământ ars și chirpici; 10 groapă; 11 vas întreg.

18. *Locuința 4* constă din fragmente ceramice și pietre aglomerate pe o suprafață aproximativ dreptunghiulară, unde solul pare să fie bătătorit și ars (fig. 6/3). Nu s-a putut determina locul vetrei și nici resturi din pereți. Ceramica destul de abundentă este foarte fragmentată și cuprinde toate categoriile de pastă și forme (fig. 19/7 ; 20/3 ; 23/14 ; 26/21).

19. *Locuința 5* se caracterizează ca și cele precedente printr-o aglomerare de lipituri, fragmente ceramice și pietre, pe o suprafață relativ mică (circa 5 m²) (fig. 6/4). În cadrul acestui complex se afla un vas fragmentar de dimensiuni mici din pastă fină de culoare cenușie (fig. 15/6), mai multe fragmente de vase mari decorate cu briu alveolat (fig. 19/8 ; 21/12) ; un fragment de ceașcă cu toartă masivă (fig. 23/16), precum și un mare număr de fragmente de vase din pastă fină, neagră, cu buze fațetate (fig. 20/1 ; 25/11).

20. *Locuința 6*. Resturile acestei locuințe, constând din fragmente ceramice, pietre și lipitură arsă, se observă pe o suprafață de circa 6 m², la adâncimea de 0,45 m. Spre colțul nord-estic se aflau câteva resturi ce indică existența acolo a unei vetre constând din fragmente de cărbuni și pământ impregnat cu cenușă (fig. 7/1). Fragmentele ceramice din acest context provin de la vase din pastă fină și poroasă, toate lucrate cu mîna (fig. 21/7, 24 ; 22/7, 19 ; 24/5, 17 ; 25/2, 17). Se remarcă un frumos fragment de vas bastarnic cu toartă tipică (fig. 28/5) și unul de amforă grecească (fig. 28/2).

21. *Locuința 7*, asemănătoare ca aspect cu celelalte, conține multă ceramică. Aproximativ în partea sudică a spațiului pe care s-a delimitat locuința, se aflau câteva plăci de lipitură și particule de cărbuni care ar putea indica acolo resturile unei vetre (fig. 7/2). Fragmentele ceramice numeroase provin de la vase din pastă poroasă, de dimensiuni mari și altele de la vase din pastă fină (fig. 21/5, 17 ; 24/11 ; 27/11). În această locuință se afla un vîrf de lance din fier (fig. 11/1 ; 12/8).

22. *Locuința 8* se prezintă sub forma unei concentrări de fragmente ceramice, pietre și particule de chirpici pe o suprafață de formă neregulată de circa 12 m². În unele porțiuni din acest spațiu pămîntul este ars și pătat de cărbuni. În partea nord-estică a fost probabil vatra, locul respectiv fiind ars și amestecat cu particule de cărbuni. Tot în acest spațiu se afla o alveolare adîncă de 0,20 m (fig. 7/3). Fragmentele ceramice din acest context sînt numeroase dar atipice. Se disting câteva fragmente de oale cu gîtul înalt (fig. 21/9) și de străchini cu marginea dreaptă (fig. 22/4,8). În apropiere de această locuință, la 0,45 m adîncime, se afla un vîrf de lance (fig. 11/3 ; 12/6).

23. *Locuința 9*, săpată doar parțial din cauza unor construcții ale C.A.P. Botoșana, constă dintr-o grupare de chirpici arși, fragmente ceramice și pietre pe un spațiu de circa 4 m² (fig. 7/4). Fragmentele ceramice provin de la vase de dimensiuni mici cu marginea evazată, uneori fațetată, din pastă poroasă sau fină de culoare brun negricioasă (fig. 21/28 ; 25/6, 8, 9 ; 26/16, 22 ; 28/3).

24. *Locuința 10* se caracterizează printr-o concentrare de chirpici sfărîmați, fragmente ceramice și pietre, pe o suprafață de circa 5 m² (fig. 8/1). Ceramica aparține categoriei lucrate cu mîna, din pastă poroasă de culoare brun-negricioasă, din care s-au modelat căni, castroane și vase de

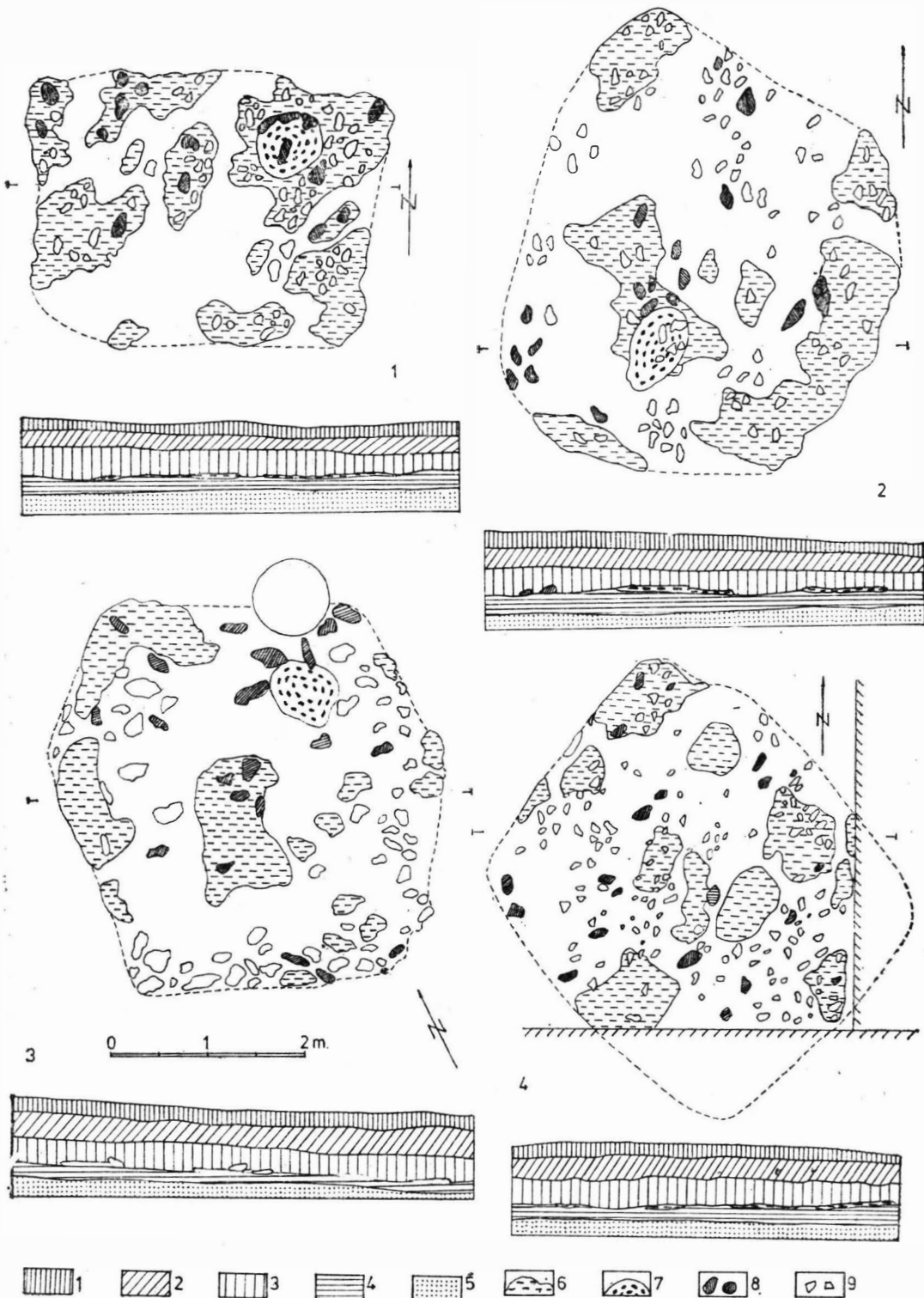

Fig. 7. Botoșana, jud. Suceava. Planul și profilul locuințelor 6, 7, 8, 9; 1 sol arabil; 2 nivel prefeudal; 3 nivel și locuințe de epocă Latène; 4 sol brun închis; 5 sol viu; 6 pământ ars și chirpici; 7 resturi de vatră; 8 pietre; 9 fragmente ceramice.

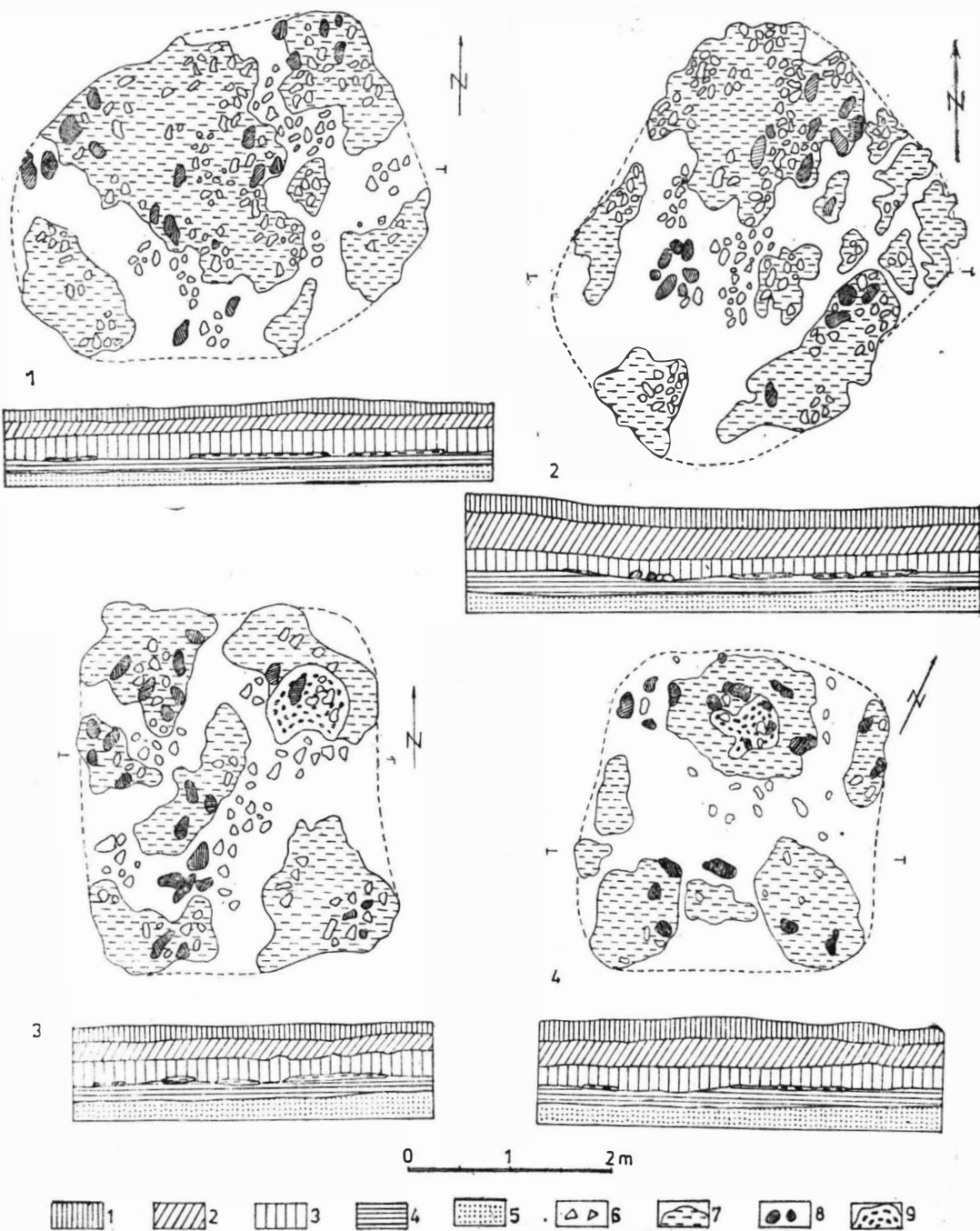

Fig. 8. Botoșana, jud. Suceava. Planul și profilul locuințelor 10, 11, 12, 13; 1 sol arabil; 2 strat prefeudal; 3 nivel și locuințe de epocă Latene; 4 sol brun închis; 5 sol viu; 6 fragmente ceramice; 7 resturi de chirpici și pământ ars; 8 pietre; 9 resturi de vatră.

dimensiuni mari cu suprafața netedă sau aspră, de culoare cenușie sau brună (fig. 20/4; 21/25; 22/3, 13, 17; 23/8; 27/9). În locuința s-a mai găsit o fusaiolă de formă bitronconică.

25. *Locuința 11*, asemănătoare celorlalte locuințe de suprafață, acoperă o suprafață de circa 6 m² cu lipitură, cărbuni și pietre. Nu se recunosc urme de vatră sau care să indice un anume sistem de construcție. Spațiile acoperite cu chirpici mai conțin cărbuni și cenușă (fig. 8/2). Ceramica, foarte fragmentară, provine de la vase de calitate inferioară din pastă poroasă (fig. 21/6, 10; 27/2) și de la vase bastarnice (fig. 24/9; 25/15, 16; 26/20). Un fragment provine de la o cupă largă, sau, poate, căuș de lingură. S-a întregit o căniță (fig. 15/2).

26. *Locuința 12*, de formă dreptunghiulară, cu dimensiunile de 2,50 × 3,50 m, constă dintr-o aglomerare de chirpici sfărâmați, pietre și fragmente ceramice de la vase cu aspect foarte diferit. În sectorul nordic se păstrează câteva resturi de vatră din lipitură de pământ (fig. 8/3). Ceramica descoperită pe această suprafață provine de la vase din pastă grosieră, avind marginea tăiată orizontal sau îngroșată și puțin evazată (fig. 21/18; 24/12), și de la o ceașcă de formă tronconică (fig. 27/10). S-a mai găsit o fusaiolă cilindrică din lut ars și una plată (fig. 13/2; 16/9).

27. *Locuința 13*, de dimensiuni mai mici, se prezintă sub forma obișnuită, rectangulară, cu marginile greu de identificat. Fragmentele de chirpici sînt mai numeroase în jurul unui spațiu acoperit cu cărbuni și arsură, unde probabil a fost vatra. Restul suprafeței conține pietre și fragmente ceramice caracteristice întregii așezări (fig. 8/4). Un mare număr de fragmente provin de la borcane din pastă poroasă, amestecată cu cioburi pisate și pietricele, de la castroane și căni din pastă fină (fig. 22/14, 21; 23/9; 26/19). În acest context mai existau o greutate piramidală de dimensiuni mari (fig. 14/4) și o fusaiolă.

28. *Locuința 14* s-a delimitat pe o suprafață destul de întinsă, acoperită cu chirpici sfărâmați, pietre, fragmente ceramice. Într-o mică porțiune se pot remarca câteva resturi de vatră, dar resturi de cărbuni și cenușă mai existau și în restul locuinței (fig. 9/1). Fragmentele ceramice sînt foarte numeroase, mai ales cele din pastă poroasă (fig. 21/19; 23/12). Din astfel de pastă este modelată și o ceașcă dacică de formă tronconică cu o toartă (fig. 23/6).

În stratul de cultură corespunzător locuințelor de epocă Latène se aflau numeroase fragmente ceramice din toate categoriile, precum și diferite obiecte din lut ars și metal. Din categoria ceramicii poroase s-au selectat fragmentele din fig. 22/20; 24/2, 16; 28/1, 4, 6, 9, precum și câteva vase mici, păstrate mai bine (fig. 15/8; 16/1, 12). Din cadrul ceramicii fine, în stratul de cultură s-au descoperit mai multe fragmente de vase bastarnice din care și unul cu decor (fig. 20/2; 25/12; 26/9; 28/7) și fragmente de vase lucrate la roată (fig. 23/1, 4; 28/8, 10). De asemenea, am menționat fragmentul lucrat cu mina, care are pe buză creștături dispuse într-un mod deosebit (fig. 17/4). Mai menționăm: două fragmente de figurine zoomorfe (fig. 16/6; 17/7); un fragment de „cățel de vatră” cu decor (fig. 16/14; 17/3); un fragment de fibulă din fier (fig. 16/3); o fusaiolă (fig. 13/6); un vîrf de lance și unul de săgeată (fig. 12/5, 10;

11/4), diferite cuțite și obiecte din fier (fig. 10/1, 3, 5 – 7, 10; 12/1, 3, 4, 7, 11).

C. GROPI ȘI VETRE EXTERIOARE

Din nivelul de epocă Latène pornesc o serie de gropi nu prea adânci și mai multe alveolări, care nu întotdeauna au putut fi atribuite cu certitudine, deoarece conținutul lor cuprindea în general material ceramic atipic. În jurul semibordei 2 și 3 și al locuinței de suprafață 4 se aflau câte una sau două gropi de formă cilindrică, uneori mai largi la partea inferioară, cu diametre între 0,70 și 1,10 m și adâncimi de până la 1 m. Întrucât o amenajare specială a acestor gropi nu s-a putut sesiza, este posibil ca ele să fi rezultat din scoaterea lutului pentru construcții, fiind apoi umplute cu resturi menajere. Una din gropi conținea și fragmente mai mari de lipi-

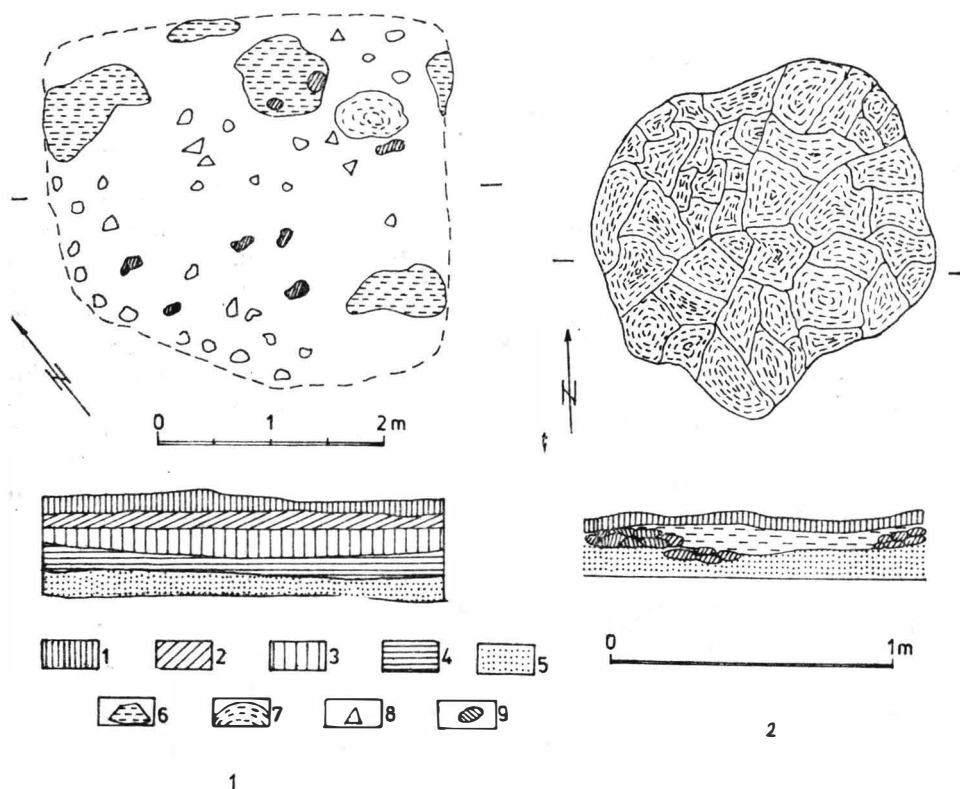

Fig. 9. Botoșana, jud. Suceava. Planul și profilul locuinței 14 (1) și al vetrei 1 (2); 1 sol arabil; 2 nivel prefeudal; 3 nivel și locuință de epocă Latène; 4 sol brun închis; 5 sol viu; 6 resturi de chirpici; 7 resturi de vatră; 8 fragmente ceramice; 9 pietre.

tură de vatră, avînd aspectul unor plăci groase de circa 15 cm, netezite, avînd și o mică margine rotunjită.

În preajma semibordei 13 și 15 și a locuinței de suprafață 11, s-au putut degaja și vetre exterioare, păstrate relativ bine, constînd din

placa de pământ ars netezită, cu resturi de arsură în jur (fig. 9/2). Din cauză că aceste vetre se aflau la numai 0,40 m adâncime ele au fost deranjate de lucrările agricole.

D. INVENTARUL COMPLEXELOR DE LOCUIRE.

a. Unelte și arme

Unelte. Atît în locuințele adincite, cit și în locuințele de suprafață, precum și în zonele exterioare acestora, au fost descoperite mai multe unelte și arme din fier și lut ars. Trebuie să subliniem de la început că deși prin săpăturile efectuate s-a cercetat aproape în întregime așezarea Latene, delimitîndu-se 29 de complexe de locuire, numărul uneltelor și al armelor este extrem de redus în raport cu materialul ceramic.

Mai frecvente sînt *cuțitele* din fier, majoritatea fragmentare, cu lama îngustă sau lătită și tăiș rectiliniu. În cîteva cazuri păstrează pedunculul de prindere care era drept, de secțiune rectangulară (fig. 10/1 — 3, 8 — 10; 12/7, 9). Cu o singură excepție lamele cuțitelor sînt subțiri, observîndu-se urme de tocire după o folosire destul de îndelungată. Astfel de cuțite sînt comune pentru epoci îndelungate și pentru spații foarte întinse, fără a putea fi socotite ca un obiect tipic. În așezările geto-dacice contemporane cu Botoșana astfel de cuțite sînt, de asemenea, destul de frecvente.

O *seceră* de mărime mijlocie cu ambele capete rupte, cu lama subțire și îngustă (fig. 10/4) și o *coasă* de mărime mijlocie cu tăișul destul de ascuțit încă în momentul descoperirii (fig. 10/7; 12/11) sînt în stare fragmentară și mai dificil de încadrat, dar probabil că ambele aparțin tipului *à languette*, destul de frecvent în epoca Latene în Dacia și în Europa est-centrală⁶. Atît seceră, cit și virful de coasă au analogii în cadrul uneltelor din Transilvania, frecvente în așezări și în depozite geto-dacice⁷. Pe teritoriul Moldovei, unelte folosite în agricultură sînt destul de rare. S-au semnalat cîteva piese la Cotnari⁸ și Poiana⁹, care dovedesc că se practica agricultura cu mijloace avansate și într-o perioadă anterioară așezării de la Botoșana, precum și în depozitul de la Lozna, jud. Botoșani¹⁰, contemporan cu așezarea de la Botoșana. Întrucît nu s-au descoperit încă ateliere de fierar care să ateste făurirea uneltelor pe plan local, se poate ca piesele cunoscute să se fi procurat pe calea schimburilor cu populațiile vecine de pe teritoriul Munteniei sau al Transilvaniei, centrul de producție al lor fiind într-un mediu în care exista și materia primă necesară confecționării acestor unelte. Pe de altă parte, unelte agricole de la Botoșana puteau proveni, ca și unele din piesele ceramice, de la triburile de la periferia lumii dacice, în perioada cînd începuseră, de fapt, primele migrații

⁶ J. Déchelette, *Manuel d'archéologie préhistorique, celtique et gallo romaine*, II, 3, Paris, 1914, p. 1 380 și urm., fig. 613.

⁷ V. Părvan, *Getica*, București, 1926, p. 496 — 497, fig. 337/7; I. Berclu și Al. Popa, *SCIV*, 14, 1963, 1, p. 154, 158, fig. 1/9; 3/9; 3/10; C. Daicovițiu, *Cetatea dacică de la Piatra Roșie*, București, 1954, p. 78, pl. VII/3, 9, 13; X/13; I. I. Crișan, *ActaMN*, 1, 1964, p. 98, fig. II/7; III/18.

⁸ Material inedit. Informații de la cercet. Adrian Florescu.

⁹ R. Vulpe, *SCIV*, 3, 1952, 1, p. 198, fig. 12/3.

¹⁰ S. Teodor și P. Șadurschi, *Inventaria Archaeologica*, XI, București, 1971, pl. 5 — 8.

ale neamurilor germane care au vehiculat multe elemente caracteristice zonelor nordice. În afară de cuțite și unelte agricole, s-au mai descoperit și alte obiecte din fier, a căror utilitate poate fi multiplă. Ele constau din diferite bare, împungători, garnituri etc. (fig. 10/5, 6; 12/1 - 4).

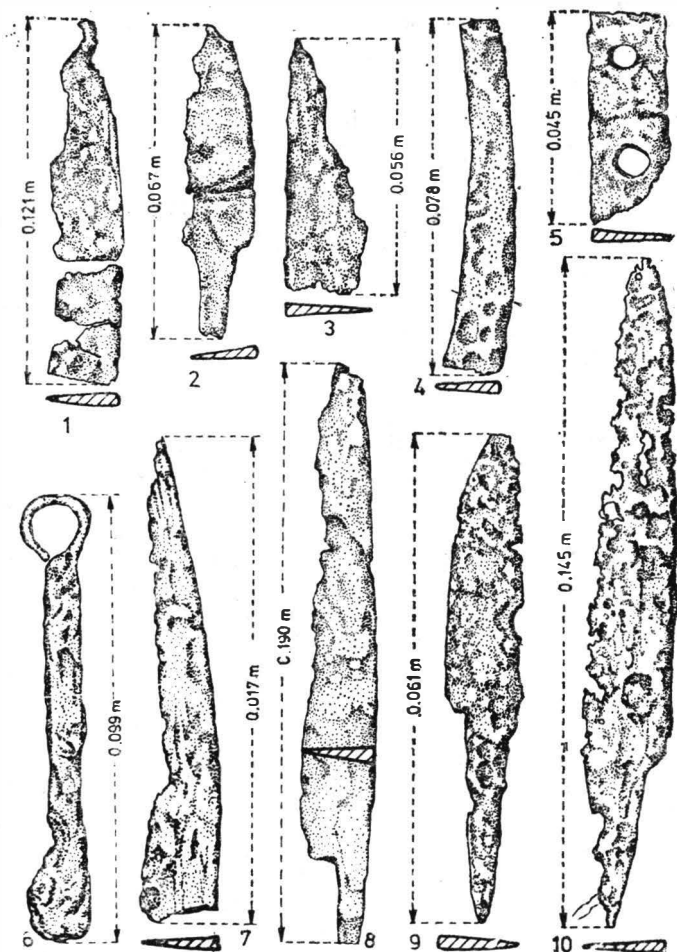

Fig. 10. Botoșana, jud. Suceava, Seceră (4), coasă (7), cuțite (1 - 3, 5, 6, 8-10); 8 semibordeiul 2; 1, 3, 5-7, 10 din stratul de cultură; 2 semibordeiul 5; 4 locuința 3; 9 semibordeiul 11.

Categoria de ustensile mai numeroasă sînt fusaiiolele din lut ars, unele modelate din fragmente ceramice. Ca formă și mărime, fusaiiolele au o mare varietate, predominînd cele bitronconice, tronconice sau plate (fig. 13/1 - 4, 6-9; 14/2, 3, 6, 8; 16/7, 9, 11). Numărul mare de fusaiiole indică prelucrarea lînei și a cîniepii în mediul local.

În stare fragmentară s-au mai descoperit greutăți piramidale din lut ars, frecvente atît în locuințe, cît și în stratul de cultură. Se remarcă

în mod deosebit o astfel de greutate tronconică în stare bună, din lut bine frământat, nisipos, cu suprafața netezită cu grijă. Spre deosebire de celelalte piese, aceasta este mult mai mare, avînd înălțimea de 22,8 cm și diametrul bazei de 11,4 cm. Aproximativ pe mijlocul bazei se află o mică adîncitură, iar la partea superioară un orificiu de prindere (fig. 14/4). Astfel de piese s-au mai descoperit în așezările geto-dacice, fiind considerate suporturi ca și pirostriile sau „căței de vatră”, sau pentru menținerea căldurii în interiorul locuinței¹¹.

Printre obiectele diverse din lut ars sau piatră mai amintim două mărgele din lut de dimensiuni relativ mari (fig. 14/5; 16/5, 8) și o cute de piatră pentru ascuțit (fig. 14/7).

În afară de vetrele obișnuite pentru uz zilnic, din cadrul locuințelor sau din exterior, în apropiere de semibordeiul 2, în stratul de cultură, la 0,50 m adîncime, se afla un fragment ornamentat care provine din partea anterioară a unui „cățel de vatră” (fig. 16/14; 17/3), piesă considerată, în general, rituală¹². Piesa din care provine fragmentul a fost modelată din pastă de calitate bună, arsă puternic, de culoare roz gălbuie, cu pete cenușii, provenite de la flambări sau arderi secundare. Forma inițială era probabil paralelipipedică alungită, cu fundul scobit. Ornamentarea s-a făcut cu un obiect rotunjit, rezultînd un decor incizat, incrustat cu alb, reprezentînd un meandru închis în cadrul unui spațiu dreptunghiular, pornind de la un motiv geometric în formă de H cu capetele întoarse. Suprafața interioară este, de asemenea, bine netezită. „Căței de vatră” asemănători, sau cel puțin cu aceeași funcție, s-au mai descoperit pe teritoriul țării noastre în mediul Latène și în special la populațiile cu care geto-dacii au conviețuit în secolul al II-lea î.e.n.¹³. Ca și la Botoșana, majoritatea descoperirilor constau din mici fragmente aflate în cadrul inventarelor din locuințe sau gropi alături de fragmente de olărie bastarnică, elenistică și autohtonă, ca la Lunca Ciurei (jud. Iași) și Poiana (jud. Galați)¹⁴. În alte cazuri, resturile unor astfel de „căței de vatră” sînt aruncate în gropi speciale care mai conțineau și resturi de locuințe distruse, oase de animale și ceramică. Este cazul descoperirilor de o importanță deosebită din așezările de la Ghelăești (jud. Neamț) și Borosești (jud. Iași) în cadrul cărora s-au putut identifica patru astfel de piese ornamentate¹⁵. Cele mai apropiate analogii pentru aceste piese se află în mediul germanic, de unde mai provin și alte elemente deosebit de interesante și semnificative cum sînt colanele din bronz „Kronenhalsring” de la Davideni și Țibucani¹⁶ și fibula pomeraniană de la Ghelăești¹⁷. Fragmentul de „cățel de vatră” de la Botoșana se poate încadra în aceeași categorie de descoperiri, la fel ca și o mare parte din materialul ceramic, deși există și unele deosebiri în ceea ce privește calitatea.

¹¹ Radu și Ec. Vulpe, *Dacia*, 3 — 4, 1933, p. 317, fig. 102/11-12.

¹² M. Babeș și V. Mihăilescu-Birliba, 51 — 52. *BerRGK*, 1970—1971, p. 195 — 196.

¹³ *Ibidem*, fig. 3/1, 2.

¹⁴ Săpături efectuate de A. Nițu. Fragmentele de vatră nu sînt publicate în raportul din *SCIV*, 6, 1955, 1 — 2, p. 183 — 187.

¹⁵ M. Babeș și V. Mihăilescu-Birliba, *op. cit.*, p. 176 — 187.

¹⁶ M. Babeș, *SCIV*, 20, 1969, 2, p. 195 — 210; M. Babeș și I. Untaru, *Dacia*, N.S., 13, 1969, p. 283 — 290; E. Coman, *SCIV*, 19, 1968, 3, p. 527.

¹⁷ M. Babeș, *SCIV*, 20, 1969, 2, p. 195 — 198.

Arme. În cadrul acestor descoperiri se remarcă patru vîrfuri de lance din fier, de forme și mărimi diferite și un vîrf de săgeată cu trei aripișoare, din bronz (fig. 12/5).

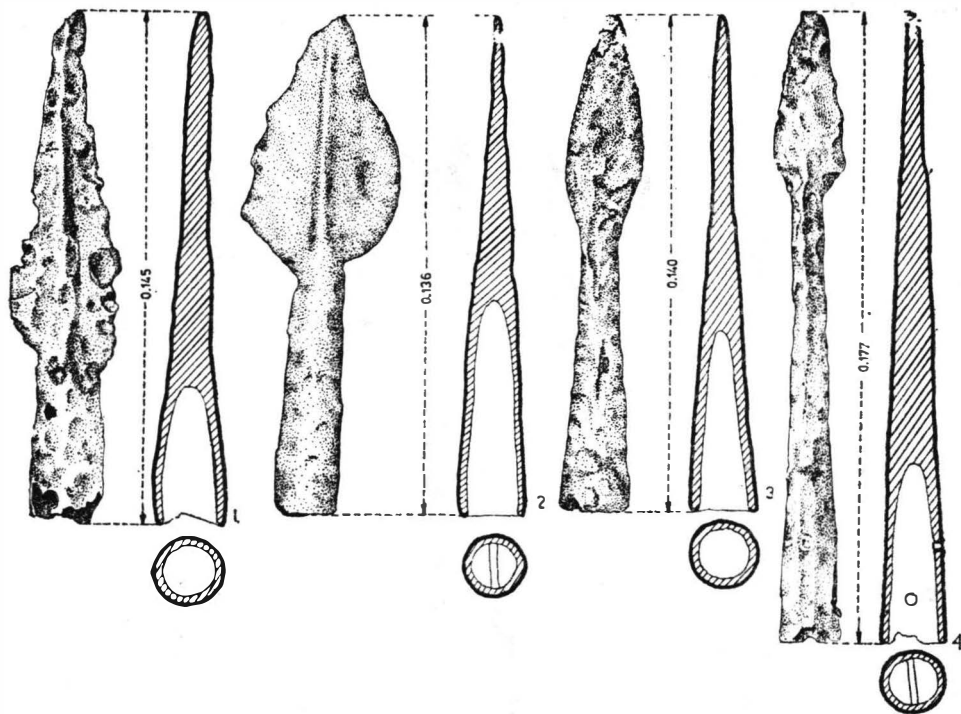

Fig. 11. Botoșana, jud. Suceava. Vîrfuri de lance; 1 locuința 7; 2 semibordeiul 5; 3 locuința 8; 4 din stratul de cultură.

Vîrful de lance din semibordeiul 5, cu foaia lată de formă romboidală și tubul lung și masiv, este prevăzut cu un cui transversal în orificiul de fixare a cozii (fig. 11/2). În Europa centrală, acest tip de vîrf s-a găsit împreună cu fibule Latène C—D¹⁸.

În locuința 7, se afla în vîrf de lance cu foaia alungită ca frunza de salcie și tubul mai scurt (fig. 11/1; 12/8), de asemenea cu analogii în Latène mijlociu din Europa centrală¹⁹. În stratul de cultură, la 0,40 m adîncime, se afla un vîrf de lance cu foaia scurtă romboidală și piciorul lung (fig. 11/3; 12/6). Tot în aceste condiții se afla un alt vîrf cu foaia mică în raport cu restul piesei. Tubul, relativ lung, este mai larg la capăt unde este prevăzut cu un cui sau nit (fig. 11/4; 12/10). Ultimele două vîrfuri cu foaia scurtă, îngustă și romboidală, au analogii într-o arie relativ

¹⁸ J. Filip, *Keltové ve stredni Evropé*, Praga, 1956, p. 127; Horst Geisler, *Das germanische Urnengräberfeld bei Kemnitz, Kr. Potsdam-Land*. I, 1974, pl. 43/1.

¹⁹ J. Filip, *op. cit.*, fig. 95/2; pl. XLII/4; CXXI/5; LXI/2; XLIX/1; Horst Geisler, *op. cit.*, fig. 818/26; T. Voigt, *JMitV*, 59, 1976, p. 246, fig. 65/b; W. Schlüter, *Die Vorgeschichtlichen Funde der Pipinsburg bei Osterode (Harz)* 1975, pl. 5/9, 10.

întinsă. Din punct de vedere cronologic virfurile de lance durează o perioadă destul de lungă a Latênului, atât în cadrul așezărilor, cât și în necropole, în zona Poloniei Centrale²⁰ ca și în mediul cultural învecinat²¹. În Moldova și Transilvania se cunosc numeroase virfuri de lance de tipuri asemănătoare, mai frecvente în descoperirile funerare celtice dar și în așezările dacice²².

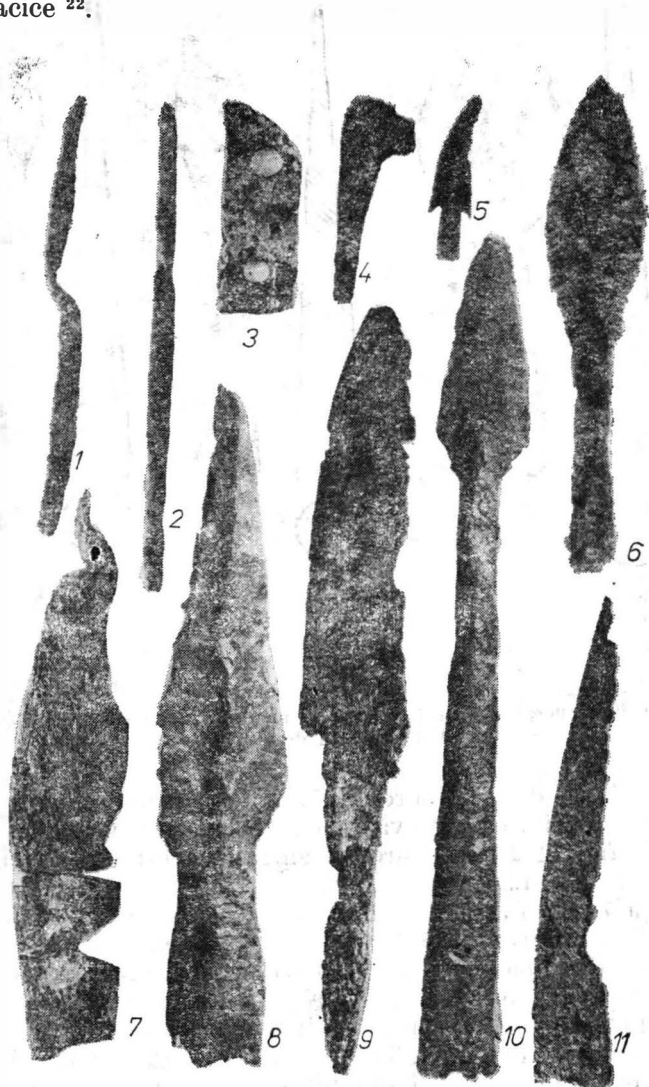

Fig. 12. Botoșana, jud. Suceava. Unelte și arme; 1, 3-5, 7, 10, 11 din stratul de cultură; 2 semibordealul 4; 6 locuința 8; 8 locuința 7; 9 semibordealul 11.

²⁰ Z. Wozniak, *Osadnictwo celtyckie w Polsce*, 1970, pl. I/1.

²¹ V. I. Bldzilla, *Arheologija Kiev*, 17, 1964, fig. IV/37 - 40.

²² S. Teodor, *StMatSuceava*, 5, 1978, fig. 10/1.

b. Ceramica.

Din punctul de vedere al tehnicii de lucru, olăria descoperită în stratul de epocă Latène de la Botoșana poate fi clasificată în două grupe: ceramică fină și ceramică grosieră, cea din urmă predominând din punct de vedere cantitativ. În cadrul acestor două categorii se include ceramica locală, considerată ca atare pe baza a numeroase analogii cu inventarul ceramic al așezărilor contemporane de pe teritoriul locuit de geto-daci²³

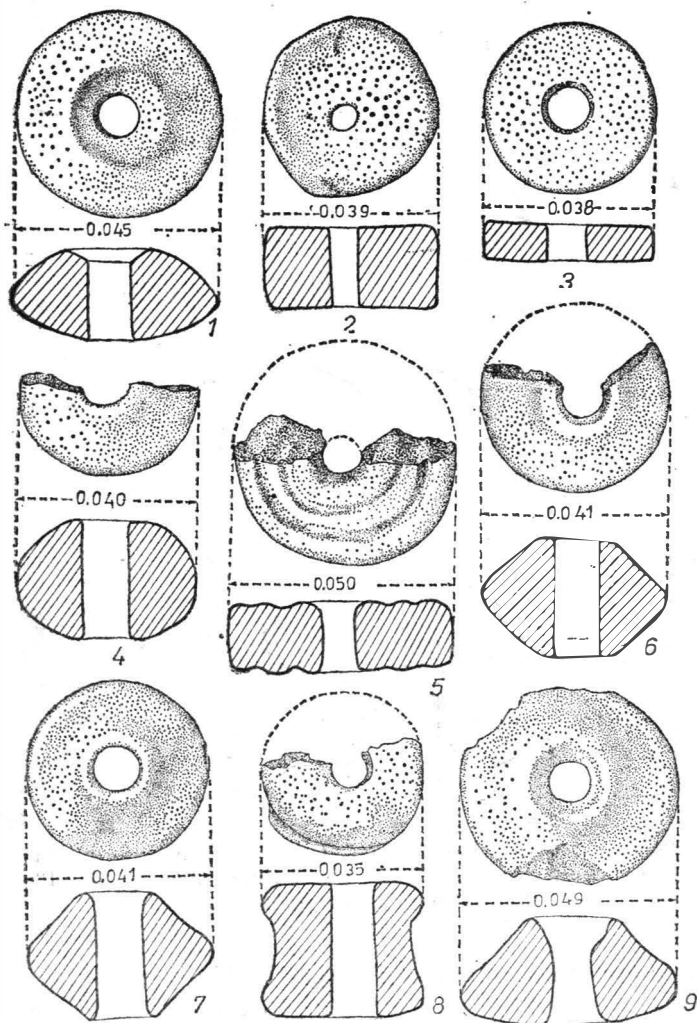

Fig. 13. Botoșana, jud. Suceava. Obiecte din lut ars; 1 locuința 3; 2 locuința 12; 3 semibordeiul 2; 4 locuința 2; 5 semibordeiul 4; 6 din stratul de cultură; 7 semibordeiul 1; 8 semibordeiul 8; 9 semibordeiul 5.

²³ I. H. Crișan, *Ceramica daco-geică*, București, 1969, p. 100 — 150; S. Teodor, SCIV, 18, 1967, 1 — 2, p. 25 — 45.

și o cantitate de ceramică de factură străină ale cărei analogii se găsesc pe o arie destul de mare de răspindire²⁴. În același mod a fost studiată și clasificată ceramica lucrată la roată, a cărei pondere în cadrul inventarului este destul de mică.

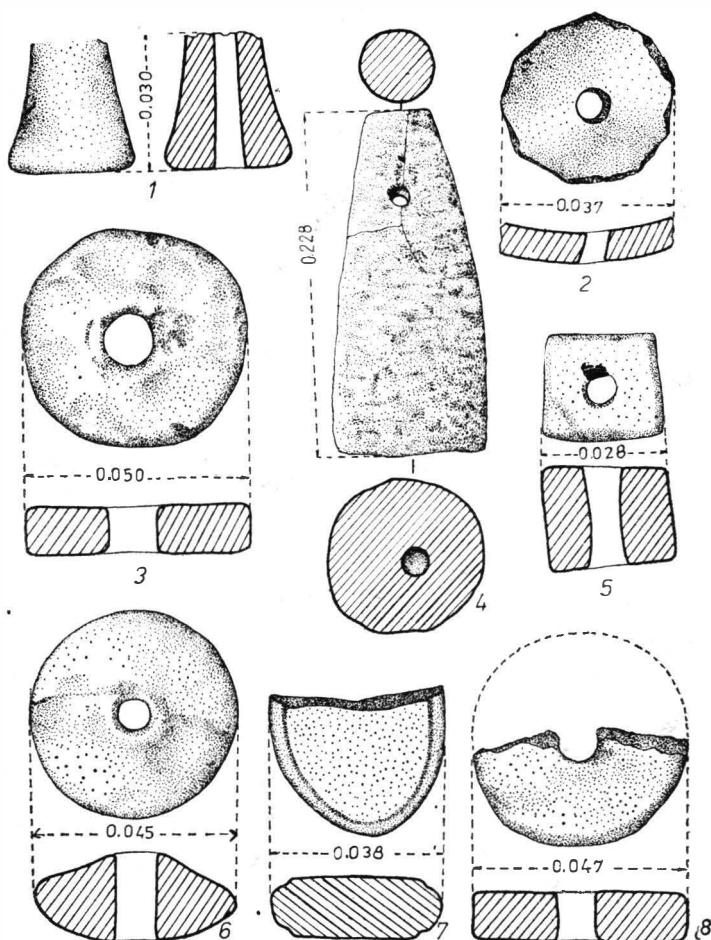

Fig. 14. Botoșana, jud. Suceava. Obiecte din lut ars și piatră; 1 semibordeiul 2; 2, 3, 7, semibordeiul 4; 4 locuința 13; 5, 8, locuința 2; 6 locuința 3.

Ceramica lucrată la mină, de factură locală, de aspect fin, este modelată din pastă densă avînd ca degresant nisip. Suprafețele sînt netezite cu grijă, folosindu-se angoba cu luciu de culoare cenușie deschisă. În olăria geto-dacică această categorie ceramică are o veche tradiție, fiind cunoscută în cadrul inventarului așezărilor fortificate sau deschise începînd din secolul al V-lea î.e.n., cum se poate vedea din analiza, făcută cu

²⁴ R. Vulpe, NEH, 1, 1955, p. 103 – 119.

multă competență, pentru zona intracarpatică²⁵, precum și în restul teritoriului dacic²⁶. Ceramica lucrată cu mina din pastă poroasă și sfărâmicioasă are în compoziție cioburi pisate și uneori microprundișuri, în general degresanți cu granule mari. Vasele modelate din această pastă sînt arse slab și neuniform, avînd o mare varietate de culori atît la suprafață, cît și în miezul fragmentelor. Alături de ceramica fină, și vasele poroase au o veche tradiție în cadrul ceramicii geto-dacice²⁷. Ceramica poroasă va constitui o categorie de bază și în perioada clasică a civilizației dacice²⁸.

În cadrul ceramicii de factură străină, există de asemenea două aspecte diferite unul de altul. Prima grupă, grosieră la prima vedere, în care pasta conține cioburi pisate, este densă, bine arsă, avînd culoare brun deschisă sau cenușie. Suprafața exterioară este netezită la partea superioară, în special pe gît, și aspră pe restul corpului, care este acoperit cu un strat, nu întotdeauna uniform, de barbotină. Analogiile acestei categorii ceramice se află în cadrul grupului cultural Poienești-Lukașevka, care cuprinde centrul și nordul Moldovei, precum și anumite zone de la răsărit de ea²⁹. În așezarea de la Botoșana această ceramică nu este prea numeroasă în raport cu ceramica poroasă fără barbotină, cu care se află alături în același strat sau locuințe.

Ceramica fină de factură străină, descoperită mai ales în stare fragmentară, este făcută din pastă densă avînd ca degresanți cioburi pisate mărunt, nisip și paiete de mica. Suprafețele sînt netede, avînd culoare neagră sau brun gălbuie. Arderea oxidantă sau reducătoare este uniformă și de bună calitate. Din punct de vedere cantitativ vasele din aceste două categorii reprezintă aproximativ 50% din întreaga ceramică din așezarea de epocă Latène de la Botoșana.

Ceramica lucrată la roată este numai fragmentară și cantitativ foarte redusă. Este folosită pasta densă, fină, bine arsă, de culoare cenușie deschisă, din care provin cîteva fragmente de căni sau castroane. În cadrul ceramicii lucrate la roată grupăm și fragmente de factură celtică, lucrate din pastă cu grafit, precum și cîteva fragmente de amfore grecești.

Din marea cantitate de ceramică descoperită în așezarea de epocă Latène de la Botoșana, s-au întregit foarte puține vase. Pe baza analizei fragmentelor însă, s-au putut identifica forme caracteristice pentru olăria autohtonă și respectiv pentru aceea bastarnică.

În ceea ce privește ceramica geto-dacică s-a constatat existența următoarelor forme: borcanul și strachina cu cîteva variante, cești și căni, strecurători și tipsii.

— Borcanul a fost întotdeauna modelat cu mina din pastă poroasă. Din analiza unei mari cantități de fragmente s-au deosebit trei tipuri; Tipul a) borcan de dimensiuni mijlocii cu corpul drept, marginea ușor întărită și lățită, prevăzută adesea cu creștături sau alveole. Numărul

²⁵ I. H. Crișan, *op. cit.*

²⁶ S. Teodor, SCIV, 18, 1967, 1, p. 20 — 45.

²⁷ I. H. Crișan, *op. cit.*, p. 104 — 105.

²⁸ R. și Ec. Vulpe, Dacia, 3—4, 1933, p. 289— 295; R. Vulpe, Dacia, N. S., 1, 1957, p. 156; A. Buzilă, MemAntiq, 2, 1970, p. 237 — 248.

²⁹ R. Vulpe, Materiale, 1, 1953, p. 310 — 474, 486 — 497; M. Babeș, MemAntiq, 2, 1970, p. 231.

acestor borcane trebuie să fi fost destul de mare atit in locuințele adincite, cit și in cele de suprafată (fig. 17/5; 18/5, 6; 19/3, 7; 21/1—12, 18, 19; 27/3, 4, 7; 28/9). Tipul b) de borcan are gıtu pronunțat și ușor înălțat, buza cu tendință de evazare, marginea întărită și uneori alveolată, corpul

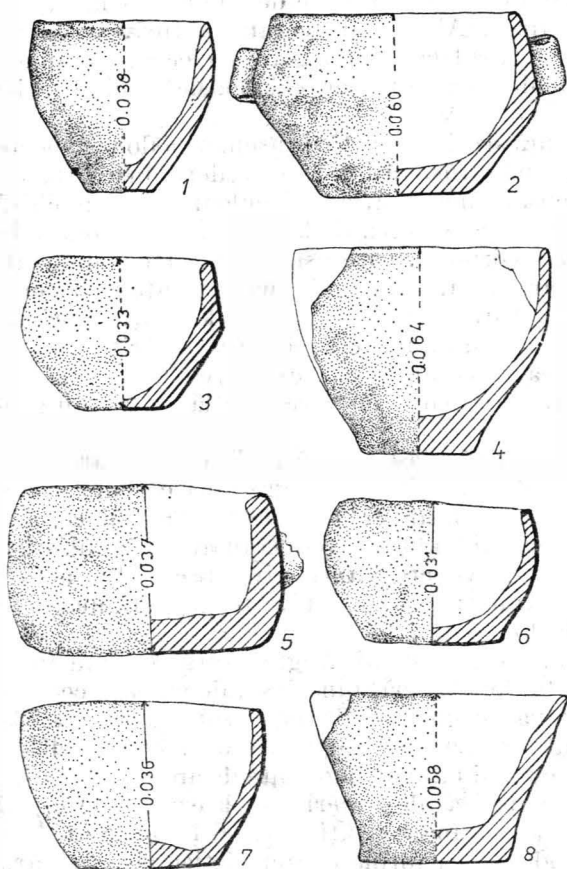

Fig. 15. Botoșana, jud. Suceava. Ceramică lucrată cu mina; 1, 3, 5 semibordeiul 4; 2 locuința 11; 4 locuința 3; 6 locuința 5; 7 semibordeiul 10; 8 din stratul de cultură.

arcuit și fundul mai îngust decit la forma precedentă (fig. 18/1, 3, 4; 21/13—17, 20 — 23, 27, 28; 27/5, 6, 13; 28/4, 6). Tipul c) reprezentat prin mai puține exemplare este borcanul cu marginea mult evazată în afară și lătită și coprul globular și netezit la suprafată. După dimensiunile relativ mari au putut fi vase de provizii (fig. 19/6; 21/24 — 26).

— Strachina din cadrul olăriei geto-dacice de la Botoșana este reprezentată prin două variante;

a) Prima variantă cuprinde strachina cu corpul tronconic, cu marginea dreaptă ușor rotunjită sau puțin curbată în interior și fundul cu diametrul mic, modelată din pastă relativ bine frământată și cu degresanți mici (fig. 22/2, 3, 5 — 8, 10). Citeva fragmente provin de la străchini de dimensiuni mici care au mai jos de margine o mică proeminență conică (fig. 22/1) sau slabe caneluri (fig. 22/4). Tipologic strachina cu această formă își are originea în epocile anterioare, fiind caracteristică mai ales

pentru perioada de trecere la cea de-a doua epocă a fierului. Această formă apare fără excepție în așezările geto-dacice, predominând exemplarele fără proeminente. În așezări din această perioadă din centrul Moldovei s-a putut observa și o evoluție a acestei forme care se definitivează prin

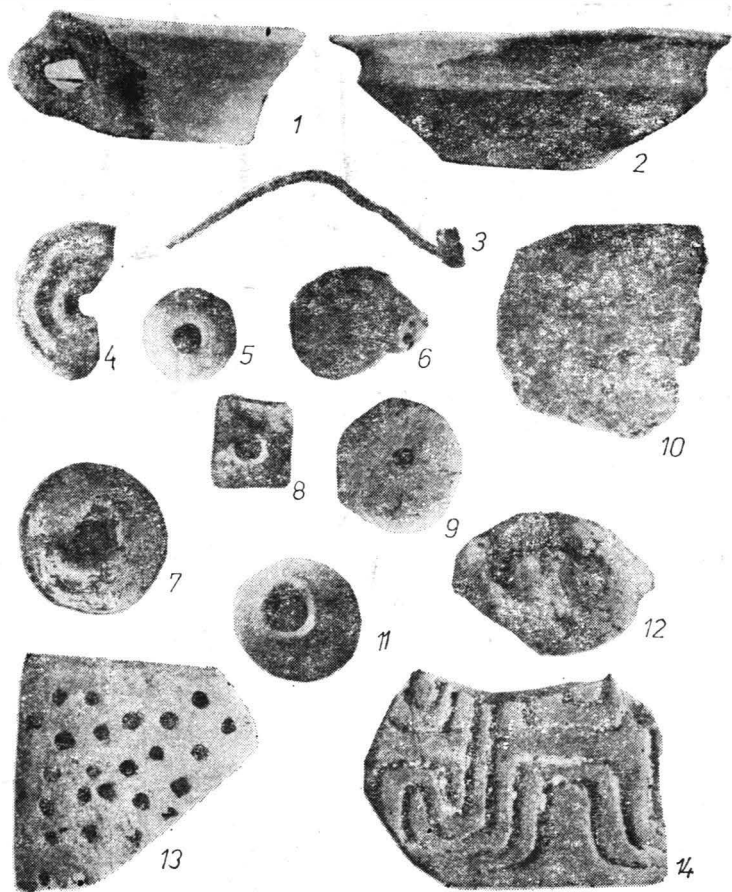

Fig. 16. Botoșana, jud. Suceava. Ceramică, obiecte din lut și din fier; 1, 3, 6, 12, 14 din stratul de cultură; 2 semibordeiul 6; 4 semibordeiul 4; 5 semibordeiul 12; 7 semibordeiul 13; 8 locuința 2; 9 locuința 12; 10 semibordeiul 1; 11 semibordeiul 3; 13 semibordeiul 5.

aparitia unor torti orizontale, fiind lucrate atit cu mina, cit și la roată³⁰. Un grup de fragmente provin de la castroane cu pereții oblici, fără git, cu marginea rotunjită și uneori slab fațetată. Există unele exemplare cu pereții mai groși, care provin desigur de la vase mult mai mari (fig. 22/15, 20, 21; 26/11). Acest tip de castron este destul de rar întâlnit în olăria geto-dacică și de asemeni în olăria din grupul Poieniști-Lukașevka.

³⁰ I. H. Crișan, *op. cit.*, p. 114, fig. 42. Acest tip de castron este mult mai frecvent în centrul Moldovei în secolele IV – III î.e.n.

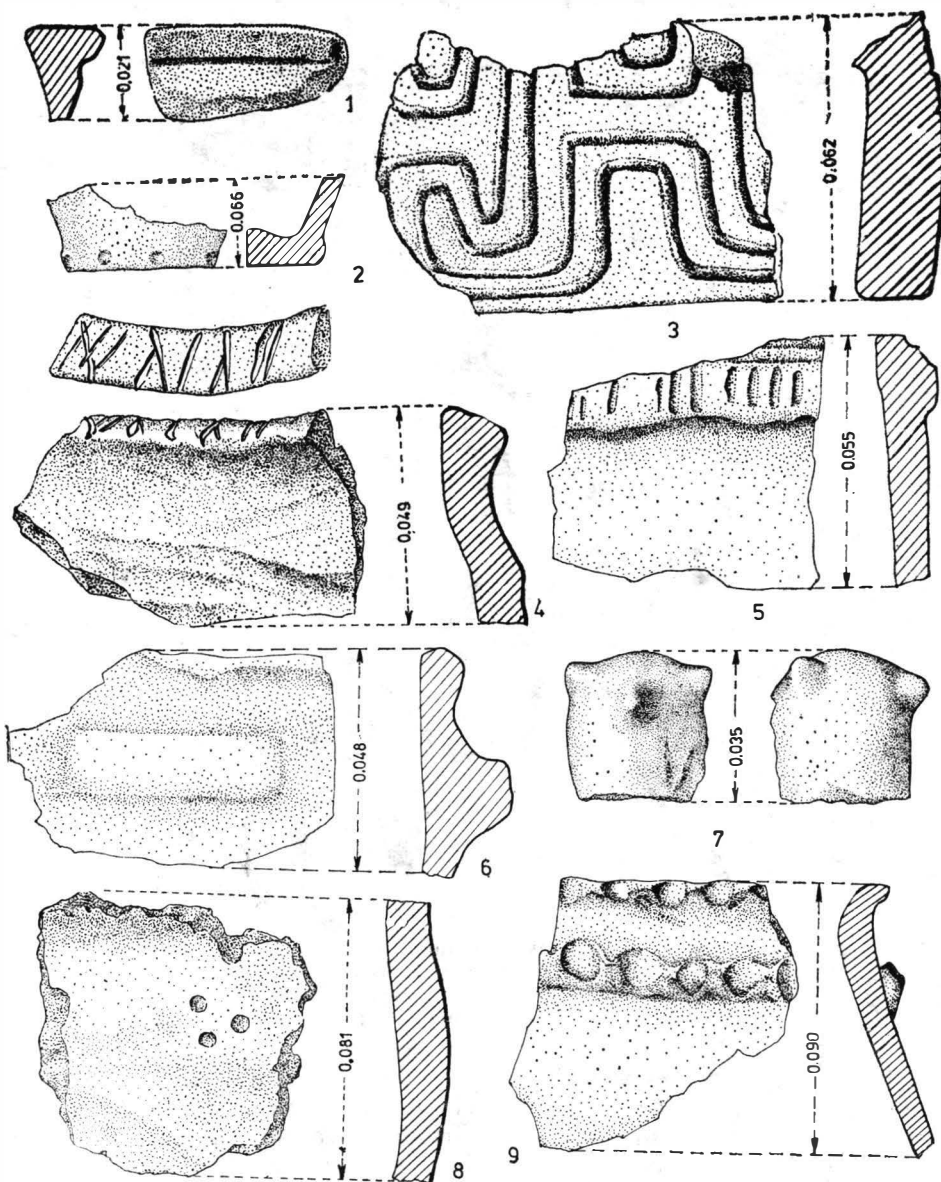

Fig. 17. Botoșana, jud. Suceava. Ceramică și figurină zoomorfă; 1, 2, 6 semibordeleul 15; 3, 4, 7, din stratul de cultură; 5, 9 semibordeleul 11; 8 semibordeleul 1.

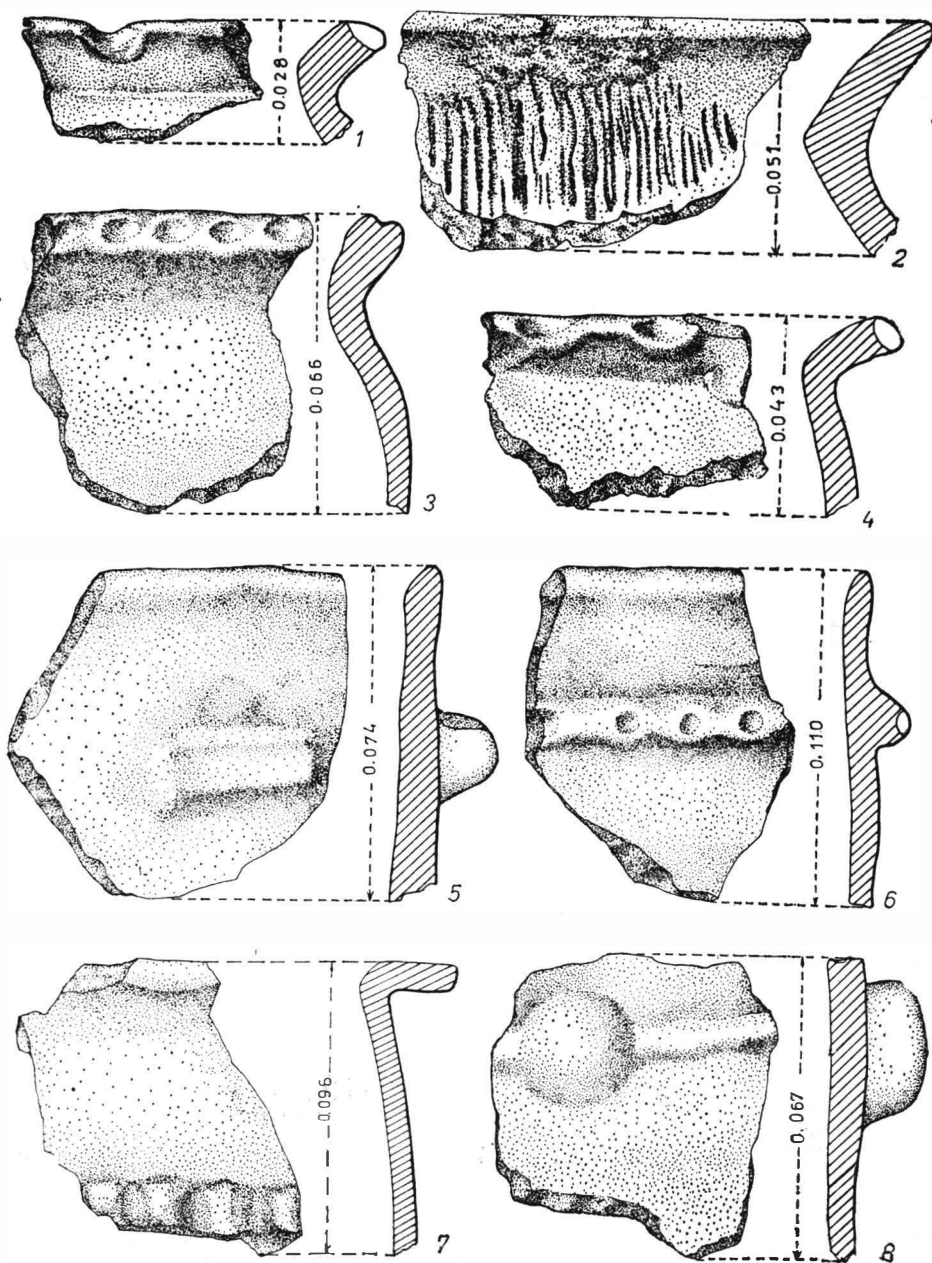

Fig. 18. Botoșana, jud. Suceava. Ceramică lucrată cu mâna ; 1, 4, 7 semibordeiul 2 ; 3, 6 locuința 1 ; 2 semibordeiul 15 ; 5 locuința 2 ; 8 semibordeiul 5.

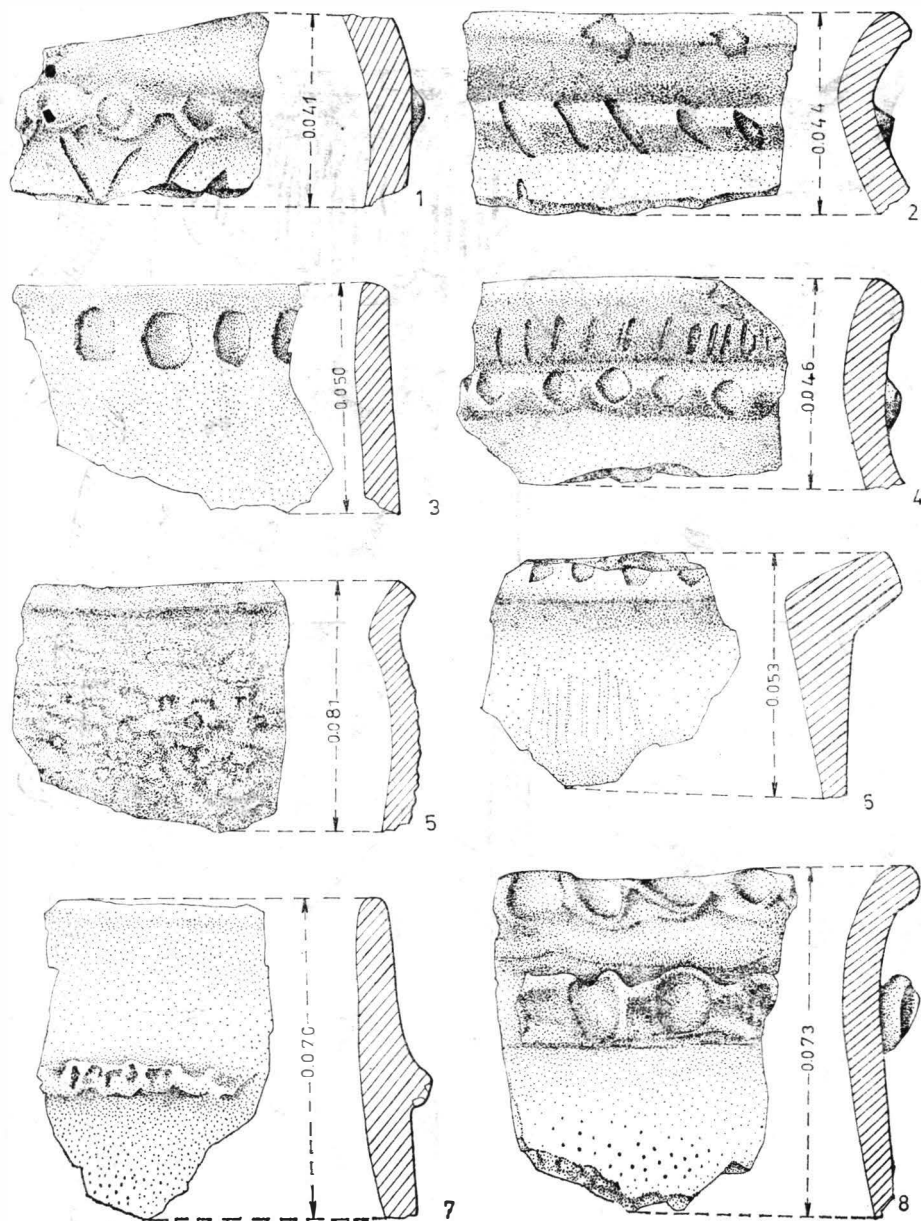

Fig. 19. Botoșana, jud. Suceava. Ceramică lucrată cu mîna ; 1 semibordeiul 15 ; 2-4 semibordeiul 8 ; 5, 6 semibordeiul 13 ; 7 locuința 4 ; 8 locuința 5.

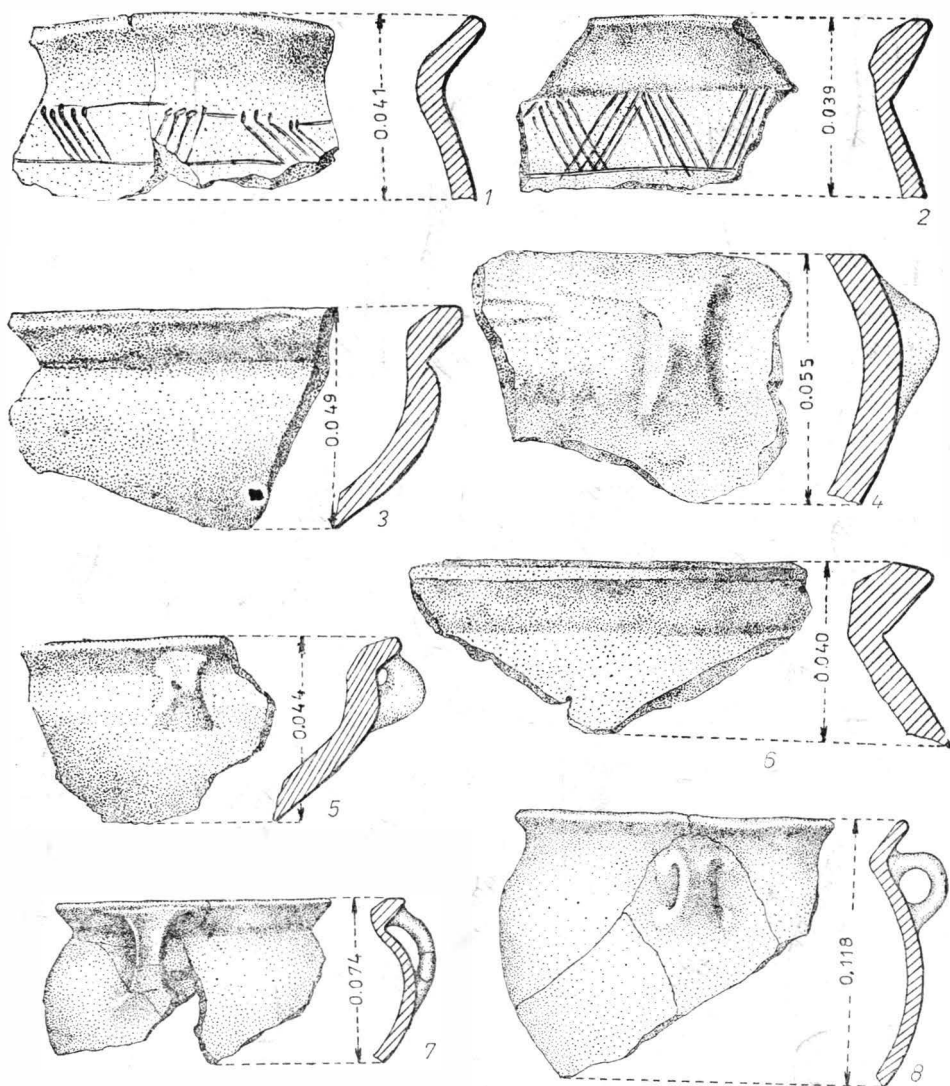

Fig. 20. Botosana, jud. Suceava. Ceramică lucrată cu mîna; 1 locuința 5; 2 din stratul de cultură; 3 locuința 4; 4 locuința 10; 5 semibordeiul 6; 6 semibordeiul 7; 7 semibordeiul 9; 8 semibordeiul 14.

b) A doua variantă sînt străchinile cu corpul tronconic, gîtul ușor conturat și marginea evazată și rotunjită (fig. 16/2; 22/9, 11 – 14, 16 – 19).

— Cești și căni s-au găsit în cantitate foarte mică, majoritatea în stare fragmentară. Ele au corpul tronconic sau ușor arcuit în interior, prevăzute cu o toartă de secțiune ovală prinsă de margine și mai sus de fund (fig. 23/2, 3, 5, 7, 8, 10, 16). Cîteva exemplare de „cești dacice”, cu sau fără toartă (fig. 15/8; 23/6), apropie această așezare de altele contempo-

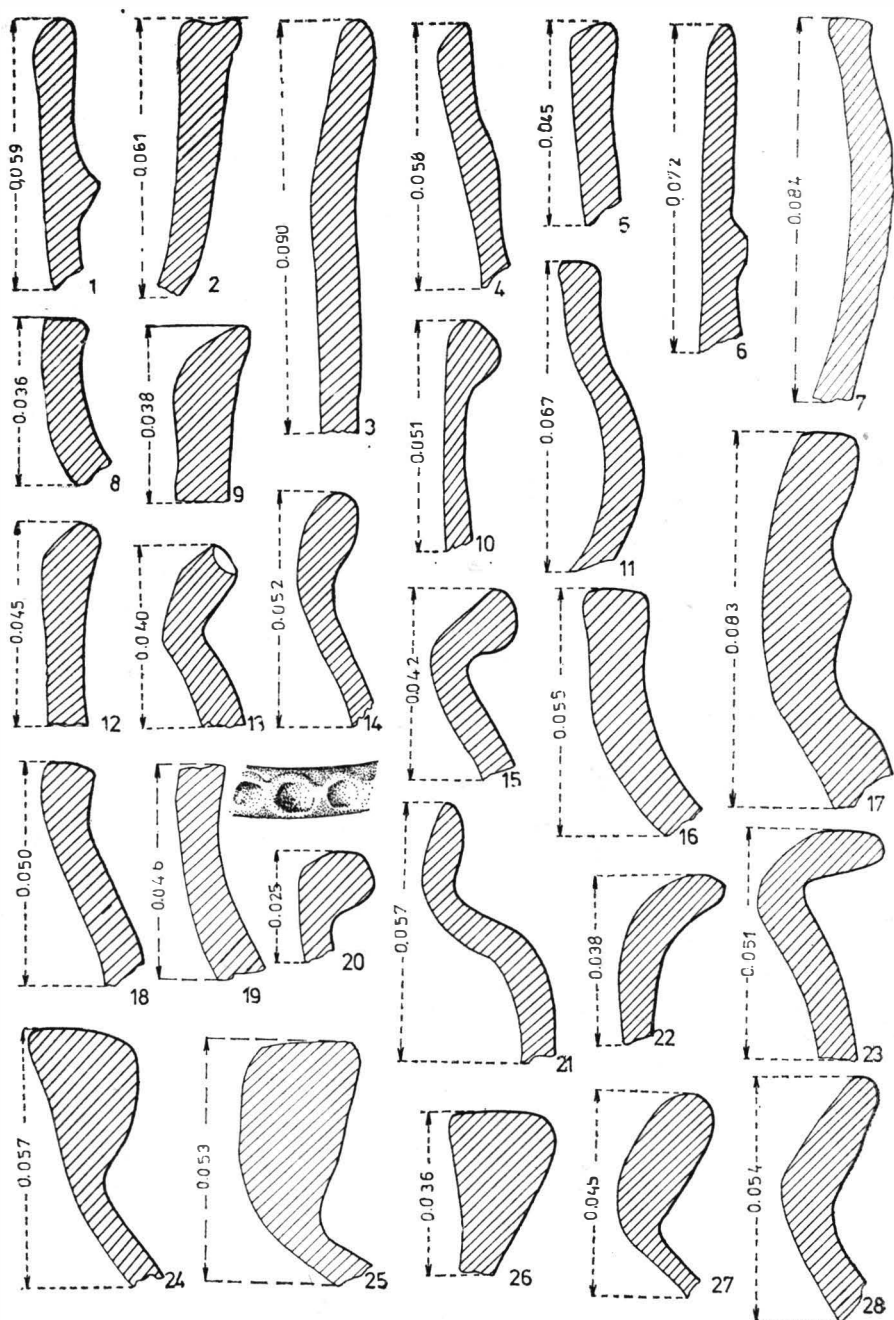

Fig. 21. Botoșana, jud. Suceava. Ceramică lucrată cu mâna ; 1, 15 semibordeiul 1 ; 2, 3, 23 semibordeiul 5 ; 4, 26, semibordeiul 8 ; 5, 17 locuința 7 ; 6, 10 locuința 11 ; 7, 24 locuința 6 ; 8, 11, 21 locuința 1 ; 9 locuința 8 ; 12 locuința 5 ; 14, 16, 27 din stratul de cultură ; 18 locuința 12 ; 19 locuința 14 ; 22 locuința 2 ; 25 locuința 10 ; 13, 20 semibordeiul 3 ; 28 locuința 9.

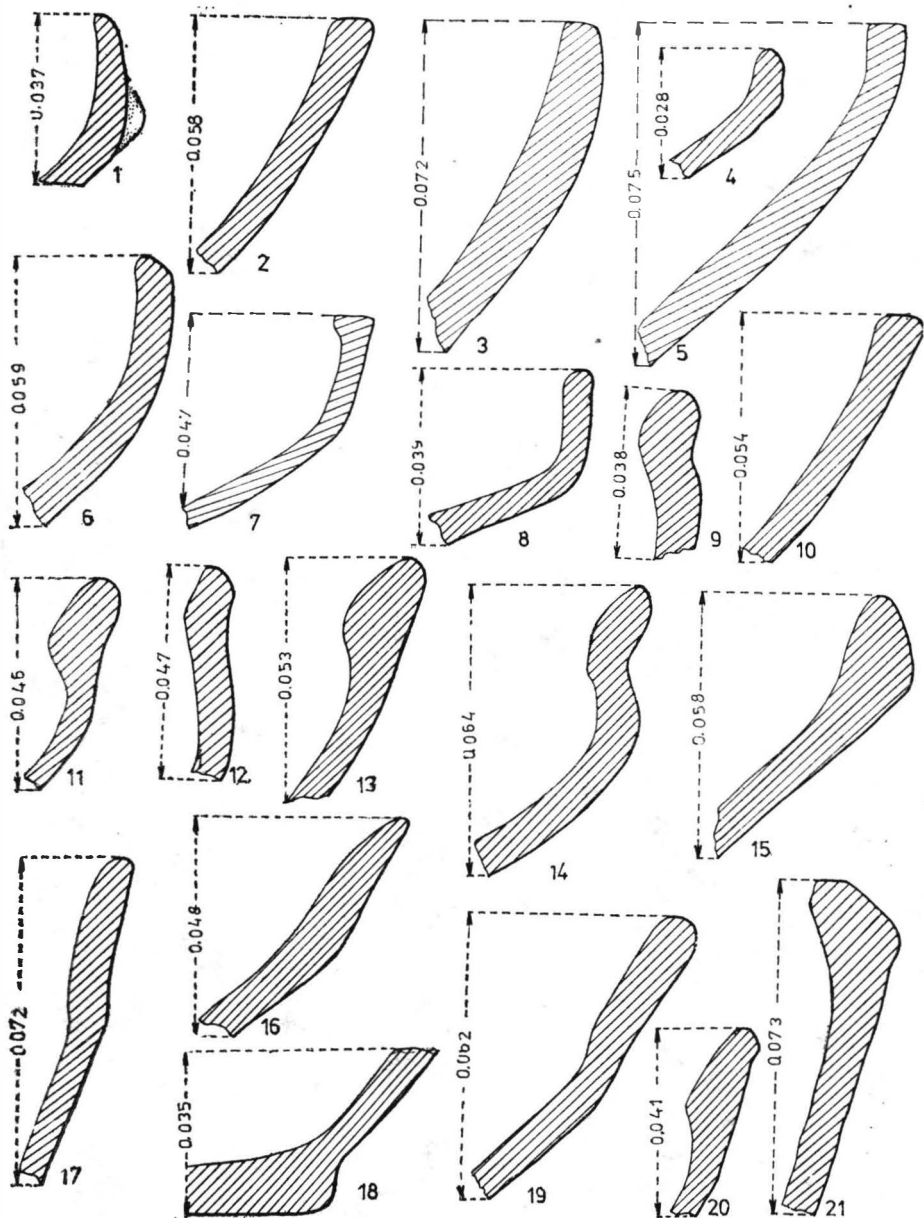

Fig. 22 Botoșana, jud. Suceava. Ceramică; 1 semibordeiul 6; 2, 6, 10, 11, 15 semibordeiul 5; 3, 13, 17 locuința 10; 20 din stratul de cultură; 5 semibordeiul 13; 7, 19 locuința 6; 4, 8 locuința 8; 9 semibordeiul 3; 12 locuința 3; 14, 21 locuința 13; 16 semibordeiul 4; 18 semibordeiul 8.

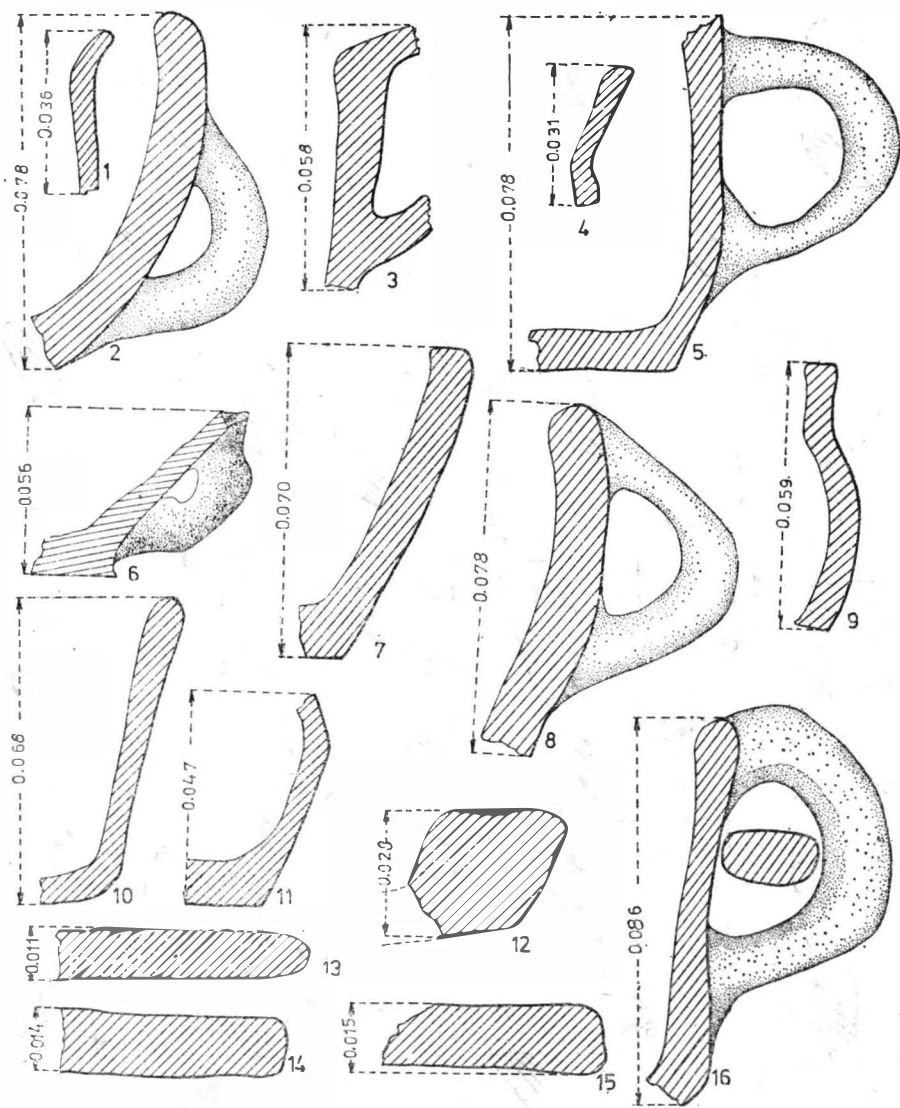

Fig. 23. Botoșana, jud. Suceava. Ceramică; 1, 4 din stratul de cultură; 2, 10 semibordeiul 5; 3 semibordeiul 3; 5 locuința 1; 6, 12 locuința 14; 7 semibordeiul 13; 8 locuința 10; 9 locuința 13; 11 semibordeiul 4; 13 semibordeiul 7; 14 locuința 4; 15 semibordeiul 10; 16 locuința 5;

rane din restul teritoriului locuit de geto-daci. Alte fragmente provin de la ceșcuțe prevăzute cu torți mici (fig. 15/2), cu o proeminență (fig. 15/5) sau două (fig. 27/2). S-au păstrat întregi, mici păhărele sau vase miniaturale (fig. 15/1, 3, 4, 6; 16/12; 27/10). Un singur fragment provine de la o cană de dimensiuni mijlocii, cu gîtul scurt și marginea răsfrîntă (fig. 27/1).

— Strecurătorile sînt ilustrate prin cîteva fragmente. Ele sînt lucrate neglijent din pastă poroasă (fig. 16/13).

— Tîpsii, s-au păstrat mai multe fragmente, mai groase sau mai subțiri și cu marginea rotunjită (fig. 23/12 — 15; 27/12).

În ceea ce privește sistemul de ornamentare a vaselor geto-dacice descoperite la Botoșana, se poate remarca o anumite preferință, de veche tradiție în ceramica locală getică, pentru decorul plastic. Acesta este aplicat exclusiv pe vasele borcan din pastă poroasă, în special pe tipurile *a* și *b*. S-au folosit în scop decorativ șiruri de alveole pe buză sau pe gît (fig. 18/1, 3, 4; 21/19; 27/5), incizii sau adîncituri grupate (fig. 16/10; 17/4, 8; 18/12; 19/1, 3, 4) și cel mai adesea briul simplu alveolat sau crestă aplicat pe gît sau pe umărul borcanelor (fig. 17/5, 9; 18/6—8; 19/1, 2, 4, 7, 8; 27/4, 7; 28/9). Tot în scop decorativ unele vase sînt prevăzute și cu proeminențe cilindrice sau conice, însoțind briul alveolat pe jumătatea superioară a vasului (fig. 17/6; 18/5, 8; 27/4; 28/1). Acest mod de ornamentare a ceramicii de uz casnic, cu briuri și proeminențe, este specific ceramicii geto-dacice³¹.

Ceramica bastarnică este ilustrată prin două categorii de vase, de calitate diferite.

— Prima categorie o formează vasele din pastă de calitate bună, densă, bine arsă din care s-au modelat oale și castroane de mărimi diferite, străchini și vase mici, probabil cănițe.

— *Oalele*, din care s-au descoperit mai puține fragmente, au corpul bombat, gîtul înalt prevăzut cu una sau mai multe caneluri sau un prag la bază și marginea evazată și fațetată. Acest tip de oală nu are teartă (fig. 24/13 — 21).

— *Castroanele* cu corpul bombat, gîtul strîmt și marginea evazată și fațetată, au corpul acoperit cu angobă neagră lustruită și pereții relativ subțiri, la partea superioară fiind prevăzute cu o tortiță în formă de X (fig. 20/1, 2, 6 — 8; 25/2, 3, 5, 6, 9, 15 — 17).

— *Străchinile* de dimensiuni mici, au profilul în formă de S, fundul îngust și marginea fațetată. Pasta fină a dat posibilitatea realizării unor pereți mai subțiri (fig. 20/3,5; 26/1 — 10, 12 — 22; 28/7).

— *Cănițele* au corpul bitronconic sau globular și gîtul scurt (fig. 24/5, 25/4, 8, 14).

Din pastă poroasă cu aspect grosier, cu cioburi pisate în compoziție, s-au descoperit fragmente de oale de dimensiuni relativ mari. Ele au corpul bombat și buza răsfîrîntă și fațetată avînd corpul netezit la partea superioară și acoperit cu barbotină în rest (fig. 24/1 — 4, 6 — 12; 28/3). Borcanul acoperit cu barbotină este cunoscut pe teritoriul Moldovei în așezări aparținînd grupului Poienesti-Lukașevka³².

Vasele din prima categorie, mai ales castroanele cu marginea fațetată și torti în formă de X, sînt după cum se știe caracteristice populațiilor germanice, fiind cunoscute atît în așezări, cît și în necropole și, de asemenea, în grupurile culturale rezultate din amestecul acestei populații în migrație cu acelea autohtone³³. Între Prut și Nistru, în așezarea și necro-

³¹ *Idem*, p. 142 — 143.

³² M. Babeș, SCIV, 20, 1969, 2, p. 210.

³³ G. B. Fedorov, KS Moscova, 68, 1957, p. 51 — 62; I. V. Kuharenko, *Prace i materialy*, Łodz, 25, 1978, p. 215.

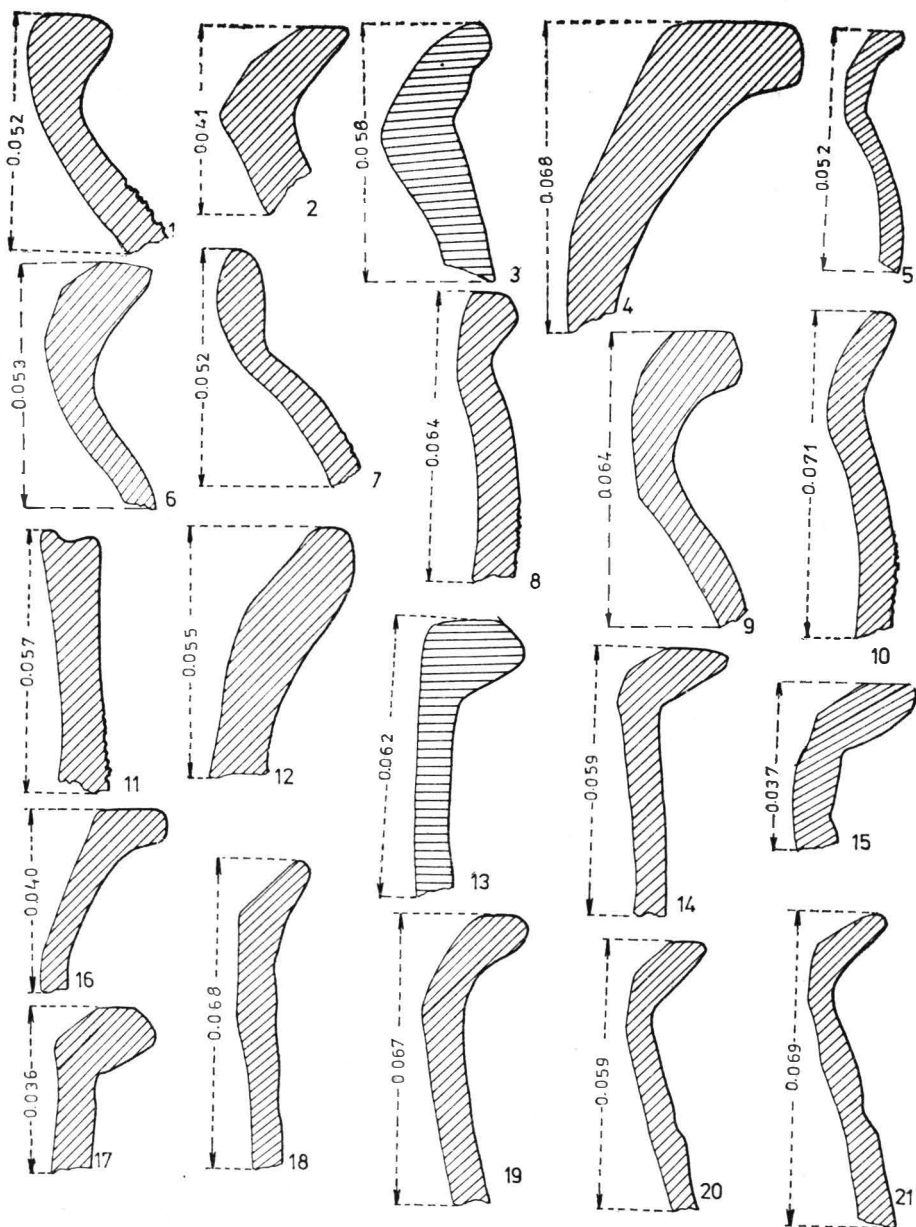

Fig. 24. Botoșana, jud. Suceava. Ceramică; 1 semibordeiul 3; 2, 16 din stratul de cultură; 10, 13, 14 semibordeiul 5; 3, 4, 7, 8, semibordeiul 6; 5, 17 locuința 6; 6, 15 semibordeiul 14; 11; 11 locuința 7; 12 locuința 12; 18 semibordeiul 10; 19 locuința 3; 20, 21 semibordeiul 4.

pola de la Lukășevka și în alte 18 localități, s-a descoperit această ceramică în proporție diferită alături de ceramica getică, fiind preferată cu precădere în necropole ³⁴.

Dacă forma în general globulară, sau cu profilul în formă de S, este caracteristică tuturor acestor descoperiri, vasul cu gîtul înalt și prag are o arie mai restrînsă, întîlnindu-se mai frecvent în cadrul fazei I a culturii Przeworsk ³⁵. Pe teritoriul Moldovei, această formă de vas a fost descoperită în așezarea de la Budeni, com. Dolhasca, alături și de alte elemente de caracter Przeworsk ³⁶, ceea ce arată și existența unor anumite influențe.

Vasele negre din pastă fină sînt rareori decorate, nota lor specifică fiind însăși forma și probabil fațetele de pe buze. Numai două fragmente din această categorie provin de la castroane decorate. Primul fragment prezintă un decor incizat cu grupuri din cîte 4 sau 5 linii paralele, combinate în zig-zag, încadrate între două linii (fig. 20/1), iar al doilea fragment are grupajul de liniuțe subliniat cu o incizie asemănătoare (fig. 20/2).

În aria culturii Poienești-Lukășevka, decorul este destul de puțin cunoscut. În necropola de la Poienești se aflau doar trei urne decorate cu incizii grupate diferit și mici semilune în relief ³⁷. Atît formele, cît și diferitele motive decorative au analogii în spațiul originar germanic, în culturile Jastorf și Przeworsk ³⁸.

c. Reprezentanți plastice

În așezarea de epocă Latène de la Botoșana nu s-au descoperit figurine antropomorfe. Plastica zoomorfă este reprezentată prin două piese fragmentare reprezentînd un cap de urs și respectiv un cap de porc (fig. 16/6; 17/7). Figurine reprezentînd porc sau urs se mai cunosc în așezările Latène de la Cucorăni și Băiceni-Mlada, precum și în alte contexte atît din teritoriul getic, cît mai ales în mediul celtic ³⁹. În măsura în care la Botoșana se mai află și ceramica din grafit alături de virfuri de lance de caracter celtic, se poate considera că figurinele zoomorfe au și ele aceeași origine, fiind vehiculate dintr-un mediu celtic.

Obiectele de podoabă sînt foarte rare în această așezare. Amintim doar două mărgelae din lut ars, una sferică și alta cubică (fig. 16/5, 8; 13/5) și un pandantiv discoidal decorat cu caneluri concentrice (fig. 13/5; 16/4). În stratul de cultură aparținînd așezării Latène se afla un fragment de fibulă din sîrmă de fier cu capătul piciorului rupt (fig. 16/3), care poate fi încadrată în grupa fibulelor Latène mijlociu ⁴⁰.

★

Numeroasele descoperiri arheologice din Moldova, obținute ca urmare a săpăturilor de amploare, sondaje sau cercetări de suprafață,

³⁴ M. Romanovskaia, V. L. Lăpușnean, I. Niculiță, *Pamjatniki rannego zeleznogo veka, Arheologiceskaia karta Moldavskoj SSSR*, 4, Chișinău, 1974, p. 74 — 95.

³⁵ T. Dabrowska, *Materiały Starożytne*, 2, 1973, p. 127 — 232, 511 — 514.

³⁶ S. Teodor, *op. cit.*

³⁷ R. Vulpe, *Materiale*, 1, 1951, p. 411.

³⁸ R. Hachmann, *Archaeologia Geographica* 6, 1957, p. 55 — 65, pl. 13 C, D; T. Voigt, *op. cit.*, fig. 11, 14, 49, 77 — 81.

³⁹ F. Geschwendt, *Neue Untersuchungen an Steinallertümern des Silinggebietes, „Die Hohe Strasse”*, I, 1, 1938, p. 46 — 59; Z. Woźniak, *op. cit.*, p. 65, pl. XVI/2.

⁴⁰ A. K. Ambroz, *Arheologija SSSR*, D1 — 30, p. 30, pl. 3/1.

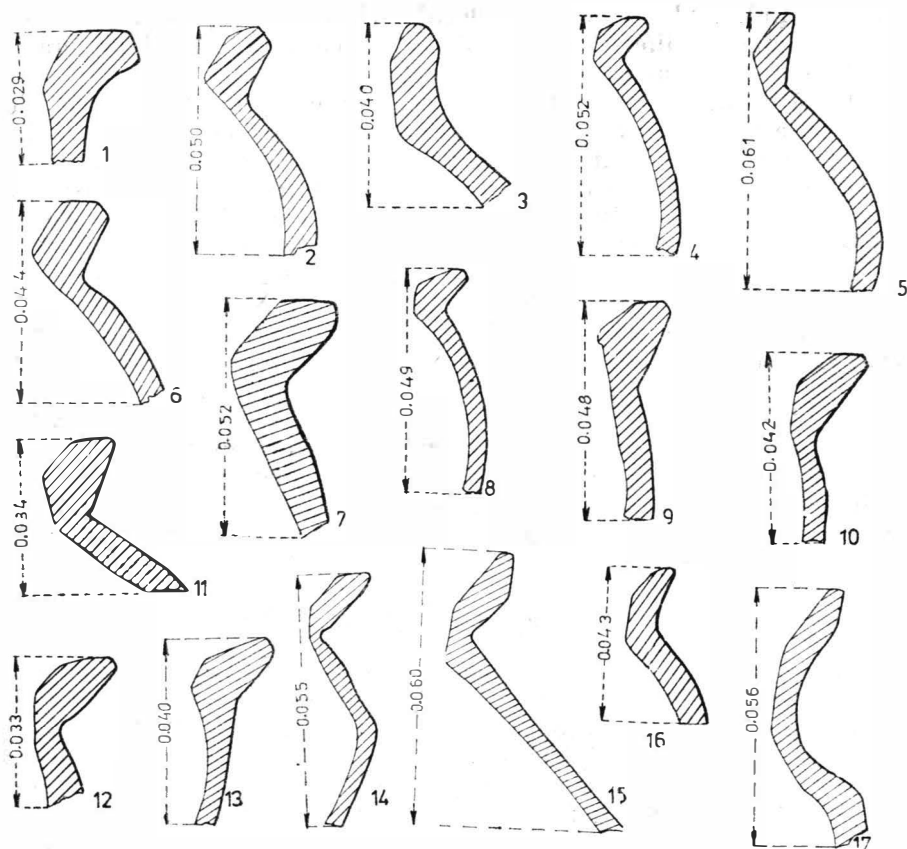

Fig. 25. Botoșana, jud. Suceava. Ceramică; 1, 7 semibordeiul 4; 2 17, locuința 6; 3 semibordeiul 5; 4 semibordeiul 12; 5 semibordeiul 11; 6, 8, 9 locuința 9; 10 semibordeiul 2; 11 locuința 5; 12 din stratul de cultură; 13, 14 semibordeiul 14; 15, 16 locuința 11.

ca și studiile comparative cu descoperirile similare sau contemporane din afara spațiului locuit de geto-daci au oferit specialiștilor un bogat și semnificativ număr de date a căror valorificare contribuie tot mai mult la lămurirea unor probleme din istoria acestui popor.

În cele ce urmează vom schița doar câteva din multiplele probleme pe care le pune „coexistența” autohtono-bastarnă, prilejuite de cercetările de la Botoșana. Dealtfel, actualul stadiu al cercetărilor în general impune o mai bună precizare a elementelor caracteristice pentru fiecare populație în parte și mai ales pentru fiecare zonă a Moldovei în special. De aceea, analiza atentă a rezultatelor obținute prin cercetările arheologice întreprinse aici a avut în vedere pe lângă încercarea de a fixa mai bine în timp etapele de evoluție a culturii materiale din această parte a țării și relevarea, în măsura în care a fost posibil, a apartenenței etnice a acestor descoperiri.

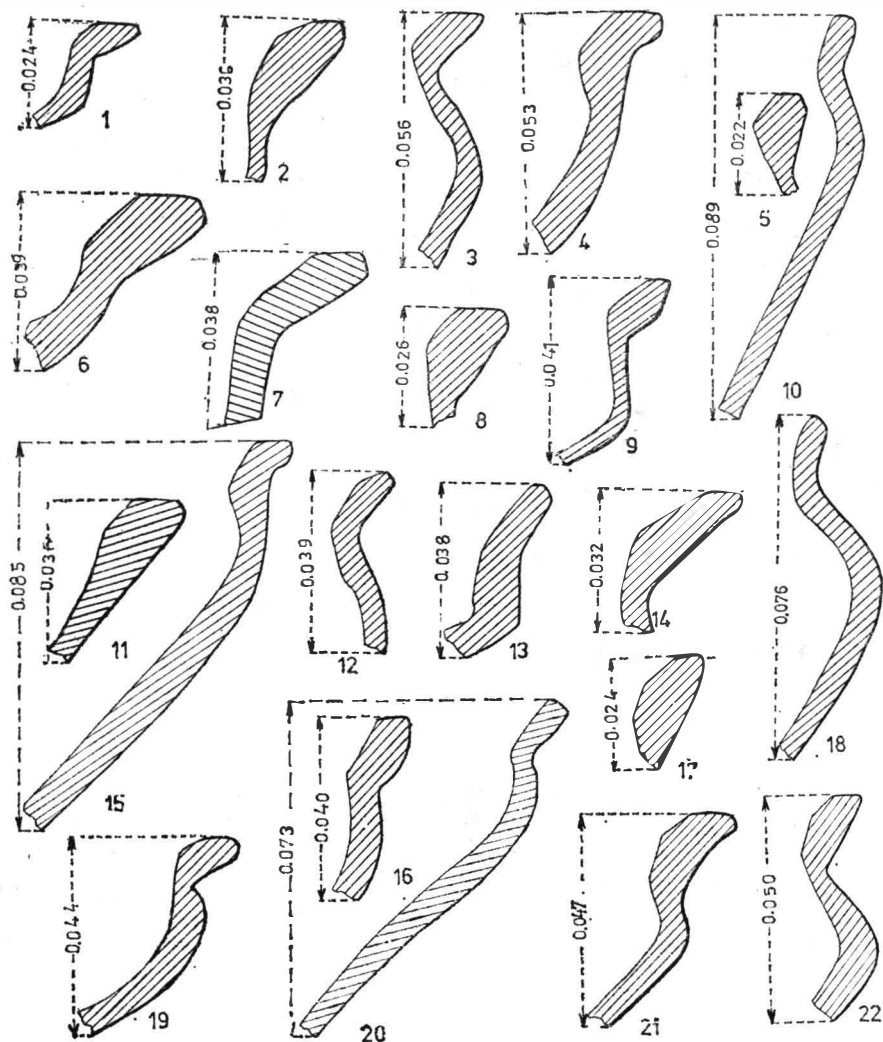

Fig. 26. Botoșana, jud. Suceava. Ceramică; 1 semibordeiul 2; 2 semibordeiul 3; 3, 4, 10 semibordeiul 6; 5, 11 semibordeiul 12; 6 semibordeiul 10; 7 semibordeiul 9; 8 semibordeiul 13; 9 din stratul de cultură; 15 semibordeiul 14; 12, 13 semibordeiul 15; 14 locuința 1; 18 semibordeiul 8; 19 locuința 13; 16, 22 locuința 9; 17 semibordeiul 11; 20 locuința 11; 21 locuința 4.

După cum s-a relevat în nenumărate rânduri, cristalizarea civilizației geto-dacice nu poate fi apreciată decât ca o consecință firească a unei evoluții continue și locale. În sprijinul acestei concluzii stau mărturie cele circa 140 descoperiri din secolele IV — III î.e.n. cunoscute acum pe teritoriul Moldovei ⁴¹. Materialul din aceste așezări este bogat și foarte variat. Amintim ca deosebit de semnificativă ceramica poroasă lucrată cu

⁴¹ S. Teodor, *Repertoriul descoperirilor de epocă Latène din Moldova* (în manuscris).

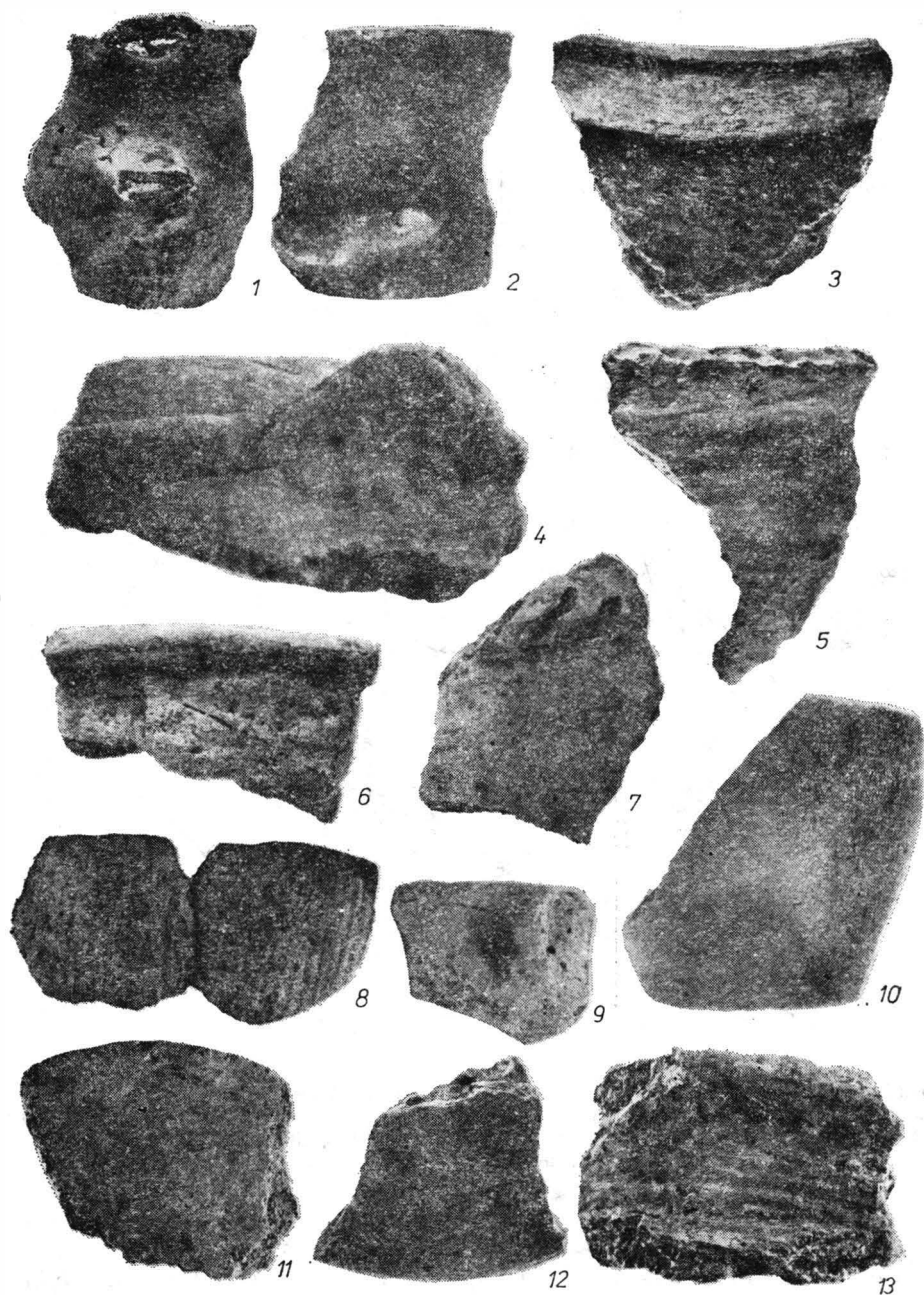

Fig. 27. Botoșana, jud. Suceava. Ceramică lucrată cu mîna și la roată; 1 locuința 14; 2 locuința 11; 3, 5-7, 13 semibordeiul 12; 4 semibordeiul 7; 8 semibordeiul 4; 9 locuința 10; 10 locuința 12; 11 locuința 7; 12 semibordeiul 5.

Fig. 28. Botoșana, jud. Suceava. Ceramică lucrată cu mina și la roată; 2, 5 locuința 6; 3 locuința 9; 1,4 6–10 din stratul de cultură.

mîna, produs local a cărui dezvoltare începută în prima epocă a fierului se desăvîrșește în cea de-a doua epocă. Este vorba mai ales de ceramica de utilitate curentă, menajeră, rezistentă la foc și ușor de produs acasă sau într-un simplu atelier de olărie prevăzut cu un cuptor rudimentar. Vasul mare bitronconic, oala în formă de clopot sau cu pereții drepecți, de culoare cenușie, acoperite cu slip gălbui bine lustruit, ornamentate cu poemințe și brîu alveolat, precum și strachina cu marginea dreaptă sau

ușor indoită în interior, sînt formele caracteristice culturii getice din așezări și necropole din afara și din interiorul arcului carpatic.

Spre deosebire de această perioadă, cînd se poate bine observa o unitate culturală în întreaga Moldovă, în perioada următoare, de la sfîrșitul secolului al III-lea și în secolul al II-lea î.e.n., situația este diferită. În timp ce în unele așezări din centrul și sudul Moldovei se continuă aspectul tradițional local, în evoluție, asemănător celorlalte regiuni locuite de geto-daci, în Podișul Central al Moldovei, în valea inferioară a Bistriței și în nord, în zona dintre Carpați și Nistru, apar în mediul autohton elemente străine aparținînd triburilor germanice care, după cum se știe, timp de un secol au conviețuit cu autohtonii.

O cartografiere a descoperirilor cu astfel de elemente dintre Carpați și Prut a stabilit existența a 107 puncte în 89 localități răspîndite aproximativ uniform în centrul și nordul Moldovei⁴². Caracteristica acestor descoperiri constă în aceea că ceramica geto-dacică se afla împreună cu ceramică bastarnică și unele elemente celtice. Proporția dintre aceste elemente a fost mai greu de stabilit, întrucît o cercetare completă măcar a unei singure așezări nu se făcuse. Cîteva sondaje ale căror materiale au fost publicate, cum sînt acelea de la Șorogari⁴³, Arsura⁴⁴, Cucorăni⁴⁵, Băiceni⁴⁶ și Budeni⁴⁷, alături de descoperirile mai vechi de la Lunca Ciurei⁴⁸, Poieniști⁴⁹ și Buhăiești⁵⁰, au oferit un material arheologic alogen, care, cum era și firesc, a declanșat unele discuții contradictorii⁵¹. Cercetarea incompletă a materialelor descoperite, cît și o incompletă cunoaștere a tuturor elementelor de caracter germanic au fost cauzele pentru care nu s-a putut stabili un raport exact între cele două componente din inventarul acestor obiective. În toate așezările din această zonă s-a identificat o anumită cantitate de ceramică bastarnică, în cele mai multe cazuri fragmentară și numai rareori și unele obiecte. Astfel la Lunca Ciurei — Iași, circa 25% din întreaga ceramică o formează vasele cu marginile fațetate, atît de calitate bună de culoare neagră sau gălbuie, cît și ceramica poroasă cu suprafața exterioară barbotinată. În așezările de epocă Latene de la Cucorăni-Medeleni și Băiceni-Mlada⁵², cu două niveluri de locuire din care unul cu ceramică bastarnică, proporția acesteia este de circa 5%, constînd mai ales din fragmente ce apar sporadic în locuințe sau în stratul de cultură. În așezarea și necropola de la Borosești-Iași⁵³ și în așezarea de la Ghelăești-Neamț⁵⁴ se află o proporție mai mare de ceramică bastarnică de aspect fin și mai ales grosier precum și diverse alte obiecte din ceramică sau fier, atribuite populației germanice. Prin sondaje efectuate

⁴² M. Babeș, *Moldova centrală și de nord în secolele II — I î.e.n.*, rezumatul tezei de doctorat, București, 1978, p. 3.

⁴³ S. Teodor, *ArhMold*, 5, 1960, p. 321 — 327.

⁴⁴ Idem, *Materiale*, 10, 1973, p. 53 — 60.

⁴⁵ Idem, *ArhMold*, 8, 1975, p. 130 — 139.

⁴⁶ A. Laszlo, *ArhMold*, 6, 1969, p. 60 — 90.

⁴⁷ S. Teodor, *StMatSuceava*, 5, p. 143 — 145.

⁴⁸ A. Nițu, *SCIV*, 1 — 2, 1955.

⁴⁹ R. Vulpe, *Materiale* 1, 1951, p. 486 — 497.

⁵⁰ D. Teodor, *SCSIași*, 8, 1957, 2, p. 339 — 342.

⁵¹ M. Babeș, *MemAntiq*, 2, 1970, p. 219 — 228.

⁵² S. Teodor, *ArhMold*, 8, 1975; A. Laszlo, *ArhMold*, 6, 1969.

⁵³ M. Babeș, *op. cit.*, fig. 1, 2.

⁵⁴ *Ibidem*, fig. 3.

în multe alte puncte, s-au descoperit, de asemenea așezări cu ceramică bastarnică în cadrul inventarului autohton. Astfel prin sondajele de la Arsură și Moșna⁵⁵, s-a observat că elemente de caracter germanic suprapun cetăți hallstattiene tîrzii, iar la Șorogari-Iași și Budeni-Dolhasca, în puținele complexe cercetate, ceramica bastarnică era în proporție mai mare decît aceea geto-dacică.

Așezarea de la Botoșana ne-a oferit avantajul recoltării unui material deosebit de prețios, această așezare fiind săpată aproape în întregime, iar materialul studiat în totalitatea sa. Deși așezarea de epocă Latène ocupă o suprafață destul de întinsă, locuințele sînt relativ rare, constînd aproape egal din locuințe adîncite și de suprafață. Remarcăm în special faptul că o mare cantitate de ceramică s-a adunat din afara complexelor, provenită de la locuințele de suprafață distruse complet de așezările ulterioare. În urma studierii sale, s-a putut aprecia că în cadrul materialului ceramic o proporție mai mare de 50% sînt elemente străine mediului autohton geto-dacic, proporție stabilită prin clasificarea fragmentelor, lipsind vasele întregi.

După cum s-a mai amintit, ceramica geto-dacică aparține în general categoriilor caracteristice perioadei tîrzii a Latênului II, încadrată și de I. H. Crișan în faza a doua a ceramicii geto-dacice⁵⁶. Ea are, ca și în perioada precedentă, o răspîndire relativ uniformă în sudul și centrul Moldovei, fiind de obicei datată prin analogie cu descoperirile de la Lunca Ciurei-Iași unde ceramica getică este amestecată cu ceramica grecească și bastarnică⁵⁷.

În ceea ce privește componenta germanică din cadrul așezării de la Botoșana, s-a observat că, mai ales ceramica, cuprinde toate categoriile cunoscute în zone în care această populație a avut un caracter stabil. Mai mult chiar, recunoaștem la Botoșana aspecte ceramice care au aparținut unor triburi diferite dar evident înrudite. Astfel, ca și în alte așezări, precum cele de la Lunca-Ciurei, Șorogari, Borosești, Răducăneni și altele din Podișul Central Moldovenesc, la Botoșana s-au deosebit mai multe categorii în cadrul ceramicii bastarnice, cea mai numeroasă fiind ceramica fină de culoare neagră. Aceasta a fost tipul de ceramică cel mai bine cunoscut și studiat la noi începînd cu descoperirea necropolci de la Poienești și a așezării de la Lunca Ciurei, descoperiri care, corelate cu informațiile literare, au dus la identificarea pentru prima dată pe teritoriul Moldovei a triburilor bastarnice. Sistemul decorativ, cît și tehnica în general de modelare a vaselor sînt de veche tradiție și se dezvoltă în a doua epocă a fierului pe ceramica culturilor Jastorf, pomeraniană și Przeworsk. Analogii în ceea ce privește pasta și forma vaselor se află și în cadrul culturii Zarubineț, care, după J.V. Kuharenko, provine din civilizația mormintelor în formă de clopot din Polonia răsăriteană⁵⁸.

⁵⁵ A. C. Florescu și Gh. McInte, SCIV, 19, 1968, 1, p. 132—133, fig. 3.

⁵⁶ I. H. Crișan, *op. cit.*

⁵⁷ S. Teodor, SCIV, 18, 1967, 1, pag. 25—45.

⁵⁸ J. V. Kuharenko, Arheologija SSSR, D1—19, 1964, p. 43—47.

În ceea ce privește ceramica poroasă, constind în vase cu corpul acoperit cu un strat zgrunțuros de „barbotină”, precum și ceașca din aceeași pastă, de formă cilindrică sau tronconică cu alveole în jurul fundului, acestea au analogii în întreg spațiul germanic mai ales în aria culturii Jastorf dintre Oder și Elba ⁵⁹.

Un alt element pe care trebuie să-l amintim din nou, considerând așezarea de la Botoșana ca reprezentativă pentru epoca Latène din nordul Moldovei, sînt cele câteva fragmente ceramice de proveniență sau influență celtică. Această categorie este reprezentată doar de un mic număr de fragmente care provin de la vase de mici dimensiuni și mai frecvent situle, lucrate din lut cu o proporție de 70% grafit, adesea decorate cu incizii verticale executate cu pieptenele. Cîteva fragmente provin de la vase din lut obișnuit, fără amestec de grafit, lucrate cu mîna, imitînd vasele de grafit, atît în ceea ce privește forma, cit și decorul. Întrucît în cadrul ceramicii dacice din alte zone din țară se află ceramică cu grafit în compoziția pastei, nu putem considera aceste fragmente în exclusivitate celtice, cu atît mai mult cu cit acest obicei de a folosi grafit în olărie s-a observat și la ceramica hallstatiană ⁶⁰. În centrul și nordul Moldovei s-au mai descoperit sporadic diferite elemente de caracter celtic, incît cele de la Botoșana se încadrează într-un anumit context rezultat în urma contactelor inerente cu populațiile vecine. Dacă ținem seama numai de descoperirile celtice cele mai nordice din Moldova, observăm că ele corespund în general cu șederea bastarnilor în acest spațiu, astfel că aceste elemente au putut pătrunde aici prin intermediul bastarnilor sau în tovărășia lor, prin negustori și meseriași. Ceramica lucrată la roată din pastă fină, fără grafit în compoziție, de culoare cenușie, este destul de rară în întreaga regiune, în cadrul olăriei autohtone nefiind generalizată această tehnică. Fragmentele lucrate la roată de la Botoșana provin desigur pe calea schimburilor, la fel ca ceramica grecească.

Din punct de vedere cronologic, grupul de așezări în care alături de populația geto-dacică se află și elemente etnice străine, de tipul aceleia de la Botoșana, într-o proporție mai mare sau mai mică, se încadrează între niște limite destul de largi în așezări lipsind elementele pentru o datare absolută. Evident că aceste așezări nu depășesc primele decenii ale secolului I î.e.n. cea mai tîrzie descoperire fiind fibul adin așezarea de la Ghelăești ⁶¹, dată după care, din punct de vedere arheologic, bastarnii nu mai sînt atestați în aceste locuri. Plecarea lor spre sud, unde au fost localizați în izvoarele scrise ⁶² și asimilarea, firească în cazul unui popor migrator, nu se observă destul de pregnant în cadrul culturii materiale dacice de mai tîrziu. Această perioadă corespunde de altfel cu o epocă de mare înflorire a așezărilor geto-dacice, atît din centrul Moldovei, cit și din zonele sudice, de pe valea Siretului, a Bistriței și a Trotușului, unde s-a identificat prin cercetările arheologice o civilizație înfloritoare asemănătoare cu aceea din cîmpia munteană.

⁵⁹ R. Hachmann, *Die Kunde*, N.F., 8, 1957, 1—2, p. 77—92.

⁶⁰ I. H. Crișan, *op. cit.*, p. 31.

⁶¹ M. Babeș, *op. cit.*, SCIV, 20, 1969, 2, p. 205.

⁶² Cassius Dio, *Istoria romana*, XXXVIII, 10, 3 și LI, 23, 3—4.

L'ÉTABLISSEMENT LA TÈNE DE BOTOȘANA DÉP. DE SUCEAVA

RÉSUMÉ

Les découvertes archéologiques faites à l'occasion des travaux utilitaires de la C.A.P.* de Botoșana, dép. de Suceava, comprennent des vestiges de l'Age du Bronze Ancien et Récent, du Premier Age du Fer du IIe siècle av. n.è., des III — IVe siècles de n.è. et des VIe — VIIe siècles de n.e. Les fouilles ont été effectuées au lieu-dit « La Cruce », dans le secteur est du village de Botoșana, zone propice au développement des communautés humaines de toutes les époques historiques.

L'établissement la Tène occupe une vaste surface. Les complexes d'habitation consistent en 15 maisons enfoncées dans le sol (semi-souterraines) et 14 maisons de surface. Ils sont donc relativement rares, mais groupés.

Du point de vue chronologique, ces deux types d'habitat sont contemporains, à en juger par l'identité des matériaux archéologiques, et par le fait que nous n'avons rencontré aucun cas de superposition.

Le catalogue des découvertes comprend la description de 29 complexes d'habitation, des fosses et des foyers.

L'inventaire de ces complexes comprend des outils et des armes, de la céramique et des représentations plastiques.

Parmi les instruments plus fréquents, sont à noter : les couteaux (fig. 10/1 — 3, 8 — 10 ; 12/7, 9), une faucille et une faux (fig. 10/4, 7 ; 12/11) et d'autres objets en fer (fig. 10/5, 6 ; 12/1 — 4) ; des fusaïoles de différentes formes (fig. 13/1 — 9 ; 14/2, 3, 6, 8 ; 16/7, 9, 11), des poids de forme pyramidale (fig. 14/4), des perles, un fragment de chenet (fig. 14/1 ; 16/8 ; 16/14 ; 17/3) en terre cuite.

Ont également été découvertes quatre pointes de lance en fer (fig. 11 ; 12) et une pointe de flèche en bronze (12/5).

Catégorie de découvertes importante et bien représentée, la céramique présente, tant au point de vue de la technique que des formes, deux groupes : la céramique autochtone géto-dace et la céramique bastarne.

La céramique géto-dace est représentée par des vases travaillés à la main, en argile fine ou poreuse. Elle consiste en bocaux de plusieurs types, décorés d'alvéoles, de cordons en relief et de préminences, en écuelles et en gobelets.

La céramique bastarne est représentée par des vases fragmentaires, travaillés à la main, en argile fine de couleur noire, ou en argile poreuse de couleur rose-brun. Dans le premier type d'argile, sont exécutés des pots, des jattes, des écuelles et des gobelets, au profil en S et à l'anse en forme de X ; l'argile poreuse est utilisée pour des bocaux au rebord facetté et au corps recouvert partiellement de « barbotine ».

Sont ensuite présentés deux fragments de figurines zoomorphes, reproduisant une tête d'ours et une tête de porc (fig. 16/6 ; 17/7), qui ont des analogies dans le monde celte.

En fonction des analogies avec les découvertes du centre et du nord de la Moldavie et d'une certaine zone entre le Prut et le Dniestr, la station

* Coopérative Agricole de Production.

de Botoșana s'intègre dans l'aire de la civilisation de Poieniști-Lukașevka caractérisée par l'existence, dans les mêmes complexes, de quatre groupes céramiques : géto-dace, bastarne, celte et grecque. Du point de vue chronologique, l'établissement la Tène de Botoșana date du II siècle av. n.è., tout comme la majorité des découvertes ayant trait à la civilisation de Poieniști-Lukașevka.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Botoșana, dép. de Suceava. Plan général des fouilles ; 1 habitations enfoncées dans le sol ; 2 habitations de surface ; 3 constructions modernes ; 4 fosses ; 5 foyers.

Fig. 2. Botoșana, dép. de Suceava. Plan et profil des huttes semi-souterraines 1, 2, 3, 4 ; 1 sol arable ; 2 niveau préféodal ; 3 niveau et maisons enfoncées de la Tène ; 4 strate de couleur brun foncé ; 5 sol vierge ; 6 pierres ; 7 restes de foyer.

Fig. 3. Botoșana, dép. de Suceava. Plan et profil des maisons semi-souterraines 5, 9, 6, 7 ; 1 sol arable ; 2 niveau préféodal ; 3 niveau et huttes semi-souterraines de la Tène ; 4 strate de couleur brun foncé ; 5 sol vierge ; 6 pierres ; 7 restes de foyer.

Fig. 4. Botoșana, dép. de Suceava. Plan et profil des huttes semi-souterraines 11, 12, 13, 14 ; 1 sol arable ; 2 niveau préféodal ; 3 niveau et huttes semi-souterraines de la Tène ; 4 strate de couleur brun foncé ; 5 sol vierge ; 6 pierres et fragments céramiques ; 7 restes de foyer.

Fig. 5. Botoșana, dép. de Suceava. Plan et profil des huttes semi-souterraines 8, 10, 15 et de l'habitation de surface 1 ; 1 sol arable ; 2 niveau préféodal ; 3 niveau et habitation de la Tène ; 4 strate de couleur brun foncé ; 5 sol vierge ; 6 restes de foyer ; 7 pierres ; 8 fragments céramiques ; 9 sol brûlé avec des restes de torchis.

Fig. 6. Botoșana, dép. de Suceava. Plan et profil des habitations 2, 3, 4, 5 ; 1 sol arable ; 2 niveau préféodal ; 3 niveau et habitations de la Tène ; 4 sol de couleur brun foncé ; 5 sol vierge ; 6 fragments céramiques ; 7 restes de foyer ; 8 pierres ; 9 sol brûlé et torchis ; 10 fosse ; 11 vase entier.

Fig. 7. Botoșana, dép. de Suceava. Plan et profil des habitations 6, 7, 8, 9 ; 1 sol arable ; 2 niveau préféodal ; 3 niveau et habitations de la Tène ; 4 sol brun foncé ; 5 sol vierge ; 6 sol brûlé et torchis ; 7 restes de foyer ; 8 pierres ; 9 fragments céramiques.

Fig. 8. Botoșana, dép. de Suceava. Plan et profil des habitations 10, 11, 12, 13 ; 1 sol arable ; 2 niveau préféodal ; 3 niveau et habitations de la Tène ; 4 sol brun foncé ; 5 sol vierge ; 6 fragments céramiques ; 7 restes de torchis et de sol brûlé ; 8 pierres ; 9 restes de foyer.

Fig. 9. Botoșana, dép. de Suceava. Plan et profil de l'habitation 14 (1) et du foyer 1 (2) ; 1 sol arable ; 2 niveau préféodal ; 3 niveau et habitation de la Tène ; 4 sol brun foncé ; 5 sol vierge ; 6 restes de torchis ; 7 restes de foyer ; 8 fragments céramiques ; 9 pierres.

Fig. 10. Botoșana, dép. de Suceava. Faucille (4), faux (7), couteaux (1-3, 5, 6, 8-10) ; 8 hutte semi-souterraine 2 ; 1, 3, 5-7, 10 de la strate de culture ; 2 hutte semi-souterraine 5 ; 4 l'habitation 3 ; 9 hutte semi-souterraine 11.

Fig. 11. Botoșana, dép. de Suceava. Pointes de lance ; 1 habitation 7 ; 2 hutte semi-souterraine 5 ; 3 habitation 8 ; 4 de la strate de culture.

Fig. 12. Botoșana, dép. de Suceava. Instruments et armes ; 1, 3-5, 7, 10, 11 de la strate de culture ; 2 hutte semi-souterraine 4 ; 6 habitation 8 ; 8 habitation 7 ; 9 hutte semi-souterraine 11.

Fig. 13. Botoșana, dép. de Suceava. Objets en terre cuite ; 1 habitation 3 ; 2 habitation 12 ; 3 hutte semi-souterraine 2 ; 4 habitation 2 ; 5 hutte semi-souterraine 4 ; 6 de la strate de culture ; 7 hutte semi-souterraine 1 ; 8 hutte semi-souterraine 7 ; 9 hutte semi-souterraine 5.

Fig. 14. Botoșana, dép. de Suceava. Objets en terre cuite et en pierre. 1 hutte semi-souterraine 2 ; 2, 3, 7 hutte semi-souterraine 4 ; 4 hutte semi-souterraine 13 ; 5, 8 habitation 2 ; 6 habitation 3.

Fig. 15. Botoșana, dép. de Suceava. Céramique travaillée à la main ; 1, 3, 5 hutte semi-souterraine 4 ; 2 habitation 11 ; 4 habitation 3 ; 6 habitation 5 ; 7 hutte semi-souterraine 10 ; 8 de la strate de culture.

Fig. 16. Botoșana, dép. de Suceava. Céramique, objets en terre cuite et en fer ; 1, 3, 6, 12, 14 de la strate de culture ; 2 hutte semi-souterraine 6 ; 4 hutte semi-souterraine 4 ; 5 hutte semi-souterraine 12 ; 7 hutte semi-souterraine 13 ; 8 habitation 2 ; 9 habitation 12 ; 10 hutte semi-souterraine 1 ; 11 hutte semi-souterraine 3 ; 13 hutte semi-souterraine 5.

Fig. 17. Botoșana, dép. de Suceava. Céramique et figurine zoomorphe; 1, 2, 6 hutte semi-souterraine 15; 3, 4, 7 de la strate de culture; 5, 9 hutte semi-souterraine 11; 8 hutte semi-souterraine 1.

Fig. 18. Botoșana, dép. de Suceava. Céramique travaillée à la main. 1, 4, 7 hutte semi-souterraine 2; 3, 6 habitation 1; 2 hutte semi-souterraine 15; 5 habitation 2; 8 hutte semi-souterraine 5.

Fig. 19. Botoșana, dép. de Suceava. Céramique travaillée à la main; 1 hutte semi-souterraine 15; 2—4 hutte semi-souterraine 8; 5, 6 hutte semi-souterraine 13; 7 habitation 4; 8 habitation 5.

Fig. 20. Botoșana, dép. de Suceava. Céramique travaillée à la main; 1 habitation 5; 2 de la strate de culture; 3 habitation 4; 4 habitation 10; 5 hutte semi-souterraine 6; 6 hutte semi-souterraine 7; 7 hutte semi-souterraine 9; 8 hutte semi-souterraine 14.

Fig. 21. Botoșana, dép. de Suceava. Céramique travaillée à la main; 1, 15 hutte semi-souterraine 1; 2, 3, 23 hutte semi-souterraine 5; 4, 26 hutte semi-souterraine 8; 5, 17 habitation 7; 6, 10 habitation 11; 7, 24 habitation 6; 8, 11, 21 habitation 1; 9 habitation 8; 12 habitation 5; 14, 16, 27 de la strate de culture; 18 habitation 12; 19 habitation 14; 22 habitation 2; 25 habitation 10; 13, 20 hutte semi-souterraine 3; 28 habitation 9.

Fig. 22. Botoșana, dép. de Suceava. Céramique; 1 hutte semi-souterraine 6; 2, 6, 10, 11, 15 hutte semi-souterraine 5; 3, 13, 17 habitation 10; 20 de la strate de culture; 5 hutte semi-souterraine 13; 7, 19 habitation 6; 4, 8 habitation 8; 9 hutte semi-souterraine 3; 12 habitation 13; 14, 21 habitation 13; 16 hutte semi-souterraine 4; 18 hutte semi-souterraine 8.

Fig. 23. Botoșana, dép. de Suceava. Céramique; 1, 4 de la strate de culture; 2, 10 hutte semi-souterraine 5; 3 hutte semi-souterraine 3; 5 habitation 1; 6, 12 habitation 14; 7 hutte semi-souterraine 13; 8 habitation 10; 9 habitation 13; 11 hutte semi-souterraine 4; 13 hutte semi-souterraine 7; 14 habitation 4; 15 hutte semi-souterraine 10; 16 habitation 5.

Fig. 24. Botoșana, dép. de Suceava. Céramique; 1 hutte semi-souterraine 3; 2, 16 de la strate de culture; 10, 13, 14 hutte semi-souterraine 5; 3, 4, 7, 8 hutte semi-souterraine 6; 5, 17 habitation 6; 6, 15 hutte semi-souterraine 14; 9 habitation 11; 11 habitation 7; 12 habitation 12; 18 hutte semi-souterraine 10; 19 habitation 3; 20, 21 hutte semi-souterraine 4.

Fig. 25. Botoșana, dép. de Suceava. Céramique; 1, 7 hutte semi-souterraine 4; 2 habitation 6; 3 hutte semi-souterraine 5; 4 hutte semi-souterraine 12; 5 hutte semi-souterraine 11; 6, 8, 9, habitation 9; 10 hutte semi-souterraine 2; 11 habitation 5; 12 de la strate de culture; 13, 14 hutte semi-souterraine 14; 15, 16 habitation 11.

Fig. 26. Botoșana, dép. de Suceava. Céramique; 1 hutte semi-souterraine 2; 2 hutte semi-souterraine 3; 3, 4, 10 hutte semi-souterraine 6; 5, 11 hutte semi-souterraine 12; 6 hutte semi-souterraine 10; 7 hutte semi-souterraine 9; 8 hutte semi-souterraine 13; 9 de la strate de culture; 15 hutte semi-souterraine 14; 12, 13 hutte semi-souterraine 15; 14 habitation 1; 18 hutte semi-souterraine 8; 19 habitation 13; 16, 22 habitation 9; 17 hutte semi-souterraine 11; 20 habitation 11; 21 habitation 4.

Fig. 27. Botoșana, dép. de Suceava. Céramique travaillée à la main et au tour; 1 habitation 14; 2 habitation 11; 3, 5—7, 13 hutte semi-souterraine 12; 4 hutte semi-souterraine 7; 8 hutte semi-souterraine 4; 9 habitation 10; 10 habitation 12; 11 habitation 7; 12 hutte semi-souterraine 5.

Fig. 28. Botoșana, dép. de Suceava. Céramique travaillée à la main et au tour; 2, 5 habitation 6; 3 habitation 9; 1, 4, 6—10 de la strate de culture.

